

TALLINNA ÜLIKOOL
Haridusteaduste instituut
Kasvatusteaduste õppekava

Jaanika Joosu

**EESTI JA LÄTI ÕPETAJATE ARUSAAMAD NING ENESEPEEGELDUS
SOOLISE VÕRDÕIGUSLIKKUSE EDENDAMISEST KOOLIS**

Magistritöö

Juhendaja: PhD Tiiu Kuurme

Tallinn 2021

SISUKORD

SISSEJUHATUS	6
Magistritöös enim kasutatavate mõistete selgitused parema ülevaate saamiseks.....	11
1. SOOROLLID, SOOLINE IDENTITEET – SOOLISTE STEREOTÜÜPIDE	
KUJUNEMINE	13
1.1. Kodune kasvukeskkond ja vanemate tegevus.....	15
1.2. Kooli kui institutsiooni roll õpilase soostereotüüpide kujunemisel.....	16
1.3. Poisid ja tüdrukud koolis, eakaaslaste tähtsus	18
1.4. Õpetaja kui õpilase suunaja ja toetaja.....	20
2. ÕPETAJA JA SOOLINE VÕRDÕIGUSLIKKUS.....	23
2.1. Õpetaja kui teadlik võrdõiguslikkuse edendaja	25
2.1.1. Keelekasutus.....	26
2.1.2. Hindamine	27
2.2. Õpetaja sugu ja selle mõju õpilase kujunemisel	29
2.3. Õpetajate ettevalmistus ja enesetäiendus soolise võrdõiguslikkuse edendamisel	30
3. UURIMUSTÖÖ METODOLOOGIA.....	33
3.1. Uurimistöö metoodika	33
3.2. Valimigrupi moodustamine ja kirjeldus	34
3.3. Empiiriliste andmete kogumine	34
3.4. Empiiriliste andmete analüüs.....	36
4. TULEMUSED.....	37
4.1. Võrdõiguslikkuse tähendus ja olulisus õpetajate arusaamades.....	37
4.2. Sooline ebavõrdsus	41
4.2.1. Märkamise ning kokkupuuted ebavõrdse kohtlemisega ühiskonnas.....	41
4.2.2. Märkamise ning kokkupuuted ebavõrdse kohtlemisega koolis	42
4.3. Õpetajate valmisolek – erinevad lähenemised õpilaste võrdseks kohtlemiseks igapäevastes tegevustes.....	44
4.3.1. Tähelepanu pööramine	44
4.3.2. Keelekasutus ebavõrdsuse taastootmisel.....	46
4.3.3. Hindamine õpilase arengu kajastamisel	48

4.3.4. Õpistiil õpilase arengus	50
4.3.5. Õppemeetodid ja õpisisu õpilase arengu toetajana	51
4.3.6. Õpetaja õpilaste soorolli kujundajana	53
4.4. Õpetaja kui soolise võrdõiguslikkuse edendaja	55
ARUTELU JA JÄRELDUSED	59
KOKKUVÕTE	65
KASUTATUD ALLIKAD	
LISA	

ANNOTATSIOON

Tallinna Ülikool

Instituut Haridusteaduste instituut	Valdkond Kasvatusteadused	
Töö pealkiri Eesti ja Läti õpetajate arusaamad ning enesepeegeldus soolise võrdõiguslikkuse edendamiseks koolis		
Töö liik Magistritöö	Kuu ja aasta Mai 2021	Lehekülgede arv: 67 Allikad: 64 Lisad: 1
Sisukokkuvõte Magistritöös seati eesmärgiks kirjeldada õpetajate valmisolekut ning teadlikkust edendada õpilastes soolist võrdõiguslikkust kui hoiakulist väärtust. Töö koosneb 4 peatükist. Teoreetilises osas antakse ülevaade sooliste stereotüüpide kujunemisest, sellest, kuidas kodu ja vanemad, kool ja õpetajad, samuti eakaaslased lapse kujunemist mõjutavad ning kuidas saab teadlik õpetaja toetada soolise võrdõiguslikkuse edendamist koolis. Teooria osas tuginetakse peamiselt järgmistele autoritele: T. Kuurme, Ü-M. Papp, R. Kütt, E. Lahelma, A. Tšekalina, M. Houtte, K. Bussey, A. Bandura. Magistritöö empiirilise osa moodustab kvalitatiivne uuring. Andmete kogumiseks on kasutatud kahte erinevat meetodit: poolstruktureeritud intervjuud ning intervjuule sarnaste küsimustega e-küsimustikku. Andmete analüüsiks kasutati temaatilist sisuanalüüsi. Uurimistulemustest selgus, et õpetajad peavad soolise võrdõiguslikkuse edendamist ja sellele tähelepanu pööramist oluliseks. Uuringus osalenud õpetajad tunnistavad, et neil puuduvad enamjaolt vajalikud teadmised ja oskused teadlikult ja eesmärgipäraselt soolise võrdõiguslikkuse printsiipi rakendada, mistõttu ei osata ebavõrdset kohtlemist märgata ega probleemiks pidada, mille tulemusel on tekkinud arusaam, et kõiki lapsi koheldakse koolis võrdselt. Oma teadmisi ei soovita parendada, kuigi tunnistatakse vajadust selle järele. Uurimistulemustest nähtub, et arusaam õpilaste võrdsest kohtlemisest muutub, kui õpetajaid suunata tegelikku olukorda märkama, mis kinnitab seda, et tegelikult koheldakse koolides poisse ja tüdrukuid erinevalt. Eesti kooli ja Läti kooli õpetajad julgevad tunnistada poiste ja tüdrukute erinevat kohtlemist, kuid osalise vene õppekeelega kooli õpetajate vastused erinevad nii Eesti kooli kui ka Läti kooli õpetajate vastustest oluliselt. Võtmesõnad: sooliste stereotüüpide kujunemine, sooline võrdõiguslikkus, õpilaste võrdne kohtlemine, õpetaja teadlikkus		
Töö autor: Jaanika Joosu	allkiri:	
Kaitsmisele lubatud: Juhendaja: PhD Tiiu Kuurme	allkiri:	

ANNOTATION

Tallinn University

Institute School of Educational Sciences		Field Educational Science
Title The Perceptives and Self-reflection of Estonian and Latvian Teachers of Promoting Gender Equality at School		
Classification Master Thesis	Month and year May 2021	Number of pages: 67 Sources: 64 Appendix: 1
<p>Abstract</p> <p>The aim of this master's thesis was to describe the readiness and awareness of teachers to promote students' gender equality as an attitudinal value.</p> <p>The work consists of four chapters. In the theoretical part an overview is given how stereotypes evolve, how home and parents, school and teachers, also peers influence the evolution of a child, and how a knowledgeable teacher can support the promotion of gender equality at school. The theory is mainly based on the following authors: T. Kuurme, Ü-M. Papp, R. Kütt, E. Lahelma, A. Tšekalina, M. Houtte, K. Bussey, A. Bandura.</p> <p>The empirical part of the master's thesis is a qualitative study. Two different methods have been used to collect data: semi-structured interviews and an e-questionnaire with similar questions to the interview. Thematic content analysis was used for data analysis.</p> <p>The results of the research show that teachers consider essential the promotion of gender equality and paying attention to it. The teachers, who participated in the study, admit that they mostly lack the necessary knowledge and skills to knowingly and purposefully apply the principle of gender equality therefore unequal treatment is neither noticed nor considered problematic. As a result of this a perceptiveness has come into being that all the children are treated equally at school. There is no will to improve their knowledge although the need for it is admitted. It appears from the study that the perceptiveness of the equal treatment of students changes when teachers are directed to notice the real situation, which confirms the fact that in reality boys and girls are treated differently at school. The teachers of Estonian and Latvian schools dare to acknowledge the different treatment of boys and girls but the answers of teachers in schools with partial Russian teaching language remarkably differ from the answers of teachers of both Estonian and Latvian schools.</p>		
Keywords: evolution of gender stereotypes, gender equality, equal treatment of students, awareness of the teacher		
Author: Jaanika Joosu		Signature:
Allowed to defend Supervisor: PhD Tiiu Kuurme		Signature:

SISSEJUHATUS

Võrdõiguslikkuse teemaga on meist igaüks kas enese teadmata või teadlikult kokku puutunud. Võrreldes varasema ajaga, on ühiskonnas toimunud suured muutused: on hakatud rohkem rääkima võrdõiguslikkusest ja selle edendamise vajalikkusest. Iga inimene on saanud ja saab ka edaspidi oma suhtumise ja käitumise kaudu seda veel rohkem muuta. Me ei saa olla kinni vanades mõttemallides, vaid peame püüdma edastada selliseid väärtusi ja hoiakuid, mis on vajalikud demokraatlikus ühiskonnas täisväärtuslikuks elamiseks. Õpetaja saab oma teadmistega anda kätte suuna ja näidata teed, õpilastel on võimalusi läbi selle õppida murdma aegunud stereotüüpselt lähenemist. Järgmise põlvkonna kasvatamisel ning juhendamisel tuleb vältida nii enda kui ka ühiskonnas alateadlikult väljakujunenud hoiakuid, eelarvamusi ja arusaamu ning luua võrdseid võimalusi isiksuse täielikuks välja arenemiseks.

Inimese põhilistele väärtushoiakutele pannakse alus eelkoolieas. Samal ajal kujuneb lastel välja arusaam sooidentiteedist, soorollidest ja soostereotüüpidest. Esmaseks keskkonnaks, kust laps teadmisi saab ja omandab, on perekond (Bussey & Bandura, 2008). Lapsed omandavad vanematelt hoiakuid, suhtlemisoskuse, kombeid ja traditsioone. Vanemaid peetakse tavaliselt lapse iseloomu kujunemise peamisteks mõjutajateks. Paechteri (2007) väitel on lisaks vanemate eeskujule olulisel kohal ka kool, õpetajad ning eakaaslased, kes omavad lapse elus erinevatel vanuseastmetel erinevat tähtsust.

Kodus alguse saanud soolise identiteedi kujunemine jätkub koolis, kus kujunevad välja arusaamad, millised käitumisviisid on lubatud või keelatud ning mida tähendab olla normaalne poiss või tüdruk. Õpetajatel, nii mees- kui naisõpetajatel, on seega Guriani ja Ballewi (2004) väitel koolis suur vastutus olla eeskujuks tervikliku minapildi kujunemisel nii oma keelekasutuse kui ka suhtumise kaudu. Õpetajad on need, kelle kaudu saavad muutused alguse. Kui õpetajad ei mõista olukorra tõsidust ega oma tahet soolise ebavõrdsusega tegeleda, taastoodab see jätkuvalt ühiskonnas neid eelarvamusi ja soostereotüüpele omaseid hoiakuid, mis suunavad meid käituma selliste poiste ja tüdrukute, naiste ja meestena, kes ei saa teha vabu valikuid ning otsuseid, vaid peavad tegema seda, mida neilt vastavalt nende bioloogilisele soole oodatakse.

Eestis on soolisuse teema hariduse, sealhulgas õpetajahariduse kontekstis oluline mitmel põhjusel.

Põhikooli riiklik õppekava (2011) ning gümnaasiumi riiklik õppekava (2011) sätestavad põhija gümnaasiumihariduse alusväärtused, sealhulgas soolise võrdõiguslikkuse, nõudes, et kogu õppetöö korralduses tuleks lähtuda soolise võrdõiguslikkuse põhimõtetest, tagades nii kõigile võrdsed võimalused. Olulisel kohal on siin õpetajapoolsed erinevad hoiakud ja ootused poiste ja tüdrukute suhtes ning enese ettevalmistus soolise võrdõiguslikkuse küsimustes. Tulenevalt sellest on olulisel kohal pakkuda õpetajatele erinevatel haridustasemetel põhjalikku alusõpet ning koolitusi võrdõiguslikkuse valdkonnas. (Papp, 2016)

Õpetajad on koolis võtmeisikud, kellel on võimalus toetada oma lähenemise ja eeskujuga stereotüüpidest vabanemist ning soolise võrdõiguslikkuse edendamist hariduses. Seega on oluline, et õpetajad teaksid ja oskaksid märgata neid hoiakuid ja käitumismustreid, mida nad ise igapäevaselt edasi kannavad. Mõistmaks, millised ilmingud käesoleval hetkel õpetajate arusaamades esinevad ning millised on olnud lähenemised antud valdkonnale varasemalt, annab töö autor nendest lühikese ülevaate.

Sooline ebavõrdsus nii Eesti kui ka meie lähinaabrite haridusvaldkonnas torkab kõigepealt silma õpetajate soolises koosseisus – meessoost õpetajate osakaal koolis on väike. Uurimisraporti (TALIS, 2019) „Õpetajad ja koolijuhid elukestvate õppijatena. OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS 2018 tulemused“ järgi on 83,8 % Eesti õpetajatest naised, Lätis on see arv 89,2%. Eesti õpetajate keskmiseks vanuseks loeti 49,2 eluaastat, Läti õpetajatel 48,4.

Sotsiaalministeeriumi (2016) poolt läbi viidud soolise võrdõiguslikkuse uuringu käigus püüti välja selgitada arvamusi selle kohta, kas poiste ja tüdrukute kasvatamisel tuleks lähtuda samadest põhimõtetest või tuleks poisse ning tüdrukuid kasvatada erinevalt. Uurimistulemused ühtivad Sotsiaalministeeriumi 2013. aastal korraldatud monitooruurinuga, millest selgus, et vanemate hoiakud poiste ning tüdrukute kasvatamise ja arendamise osas on teatud määral traditsioonilisi soorolle ning stereotüüpe taasloovad.

2011. aastal AS Saar-Polli poolt läbi viidud uuringu „Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvamiseks“ tulemuste kohaselt selgus, et 34,8 % vastanutest (naisõpetajatest 41,5 %, meesõpetajatest 23,0 %) sooviks soolise võrdõiguslikkuse teemast rohkem teada saada, 12,7% oli käinud teemakohastel koolitustel. Iga kolmas vastaja pidas sugude võrdsust oluliseks väärtuseks ning 23 % vastanute jaoks omas see ka isiklikku tähendust. Teemast huvitatuid oli rohkem naisõpetajate kui meesõpetajate hulgas. Kolmandik

uuritavatest tunnistas, et senini ei ole antud teemavaldkond neile otsest huvi pakkunud. Lisaks eelpool mainitule oli iga teine õpetaja seisukohal, et sootundlikuks õpetamiseks on vajalikud soolise võrdõiguslikkuse alased õppevahendid, koolitusi pidas oluliseks 44,5 % vastanutest, 39,2 % õpetajate arvates olid vajalikud konkreetsed metoodilised materjalid vastavate juhiste ja selgitustega. (Kütt & Papp, 2013)

Mägi, Biini, Trasbergi ja Kruusi (2016) poolt läbi viidud uuringus „Õpetajakoolituse üliõpilaste hoiakud ja teadlikkus soolise võrdõiguslikkuse küsimuses“ tulemuste kohaselt on õpetajakoolituse üliõpilastel reaalsed kokkupuuted soolise võrdõiguslikkuse valdkonnaga küllaltki kasinad. Samuti on osa võetud üksikutest antud teemat puudutanud kursustest. Üliõpilaste ootusteks on saada koolist teadmisi ja konkreetseid soovitusi, et olla õpilastele oma suhtumise ja käitumisega eeskujuks. Uuemad uuringud õpetajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvamiseks puuduvad, mis annab aluse uueks värskemaks uuringuks, et teada saada, kuidas on olukord õpetajate hulgas käesoleval hetkel.

Võrdõiguslikkuse ja soolisuse teemat on uurinud mitmed üliõpilased oma bakalaureuse- ja magistritöödes. Soolist ebavõrdsust on uurinud Lilian Kõiv (2017) oma TLÜs kaitstud magistritöös “Sooline ebavõrdsus hariduses ja tööturul – probleemi tunnetus väikese kogukonna kutseõppeasutuses”. Tööst selgus, et kutseõpetajad on koostöövalmid soolisuse teema rakendamiseks kutsekoolis, kuid neil puudub selleks vastav ettevalmistus, teadlikkus ja motivatsioon. Õpetajal on suur roll stereotüüpide murdmisel, kuid ühiskonda peetakse takistavaks teguriks.

2016. a kaitses TLÜs oma bakalaureusetööd Merilin Kintsingi, kelle tööst selgus, et toetamaks mõlema sugupoole võrdseid võimalusi arenemiseks, peab õpetaja kujundama oma pedagoogilisi vaateid ja õpistiile ning õppetöö planeerimisel tuleb arvestada õpilaste individuaalsete eripäradega, sest ainult nii on võimalik rakendada sootundlikku pedagoogikat ja tagada kõigile õpilastele võrdsed võimalused õppimiseks.

Kersti Kruus uuris 2015. a Tartu Ülikoolis soolise võrdõiguslikkusega seotud arusaamu õpetajakoolituse üliõpilaste näitel. Tulemustest selgus, et eelpool mainitud erialal õppivad tudengid on positiivselt meelestatud soolise võrdõiguslikkusega seotud teemade suhtes. Uuritavad pidasid õpetaja eeskju oluliseks, sest läbi eeskujude on võimalik murda stereotüüpe ning kujundada õpilaste arusaamu sooliselt võrdõiguslikumaks.

Poiste ja tüdrukute lahus õpetamist kui sootundliku pedagoogika üht võimalust uuris oma magistrیتöös Kaia Rungi (2020). TLÜ kaitstud tööst selgus, et õpetajad näevad lahusõpet kui lihtsustavat ja õpilastele (poistele) sobivamat õppimistingimuste loomist, kuid poiste ja tüdrukute lahus õpetamine ei toeta stereotüüpidest vaba sooidentiteedi kujunemist.

Lisaks on mitmed tudengid uurinud lasteaiaõpetajate nägemust soolisest võrdõiguslikkusest. Õpetajate arusaamu eesmärgipärase ja süstemaatilise võrdõiguslikkuse edendamise kohta kooli kontekstis pole uuritud.

Eelnevale toetudes tuleneb magistrیتöö **uurimisprobleem** sellest, kuivõrd on Eesti ja Läti õpetajad koolis valmis ning varustatud tööriistadega – oskused, teadmised, valmisolek – võrdõiguslikkuse süstemaatiliseks ja eesmärgistatud edendamiseks.

Käesoleva magistrیتöö **eesmärgiks** on kirjeldada õpetajate valmisolekut ning teadlikkust edendada õpilastes soolist võrdõiguslikkust kui hoiakulist väärtust. Käesoleva magistrیتöö uurimisprobleemist tulenevalt on püstitatud järgnevad **uurimisküsimused**:

- Kuidas märkavad ja teadvustavad õpetajad soolist ebavõrdsust?
- Kuidas hindavad õpetajad oma teadmiste taset sooga seotud probleemidest?
- Kuidas arvestavad õpetajad õpilaste erinevustega?
- Millised vahendid võimaldavad soolise võrdõiguslikkuse saavutamist õpetajate arvates käesolevat hetkeolukorda arvestades ning milliseid võimalusi peetakse oluliseks olukorra parendamiseks?
- Millised sarnasused ja erinevused on kahe riigi õpetaja arvamustes?

Käesolev magistrیتöö koosneb 4 osast, arutelu ja järelduste peatükist ning kokkuvõttest. Esimene osa annab ülevaate sooliste stereotüüpide kujunemisest, sellest, kuidas kodu ja vanemad, kool ja õpetajad, samuti eakaaslased lapse kujunemist mõjutavad. Teine osa keskendub sellele, kuidas saab teadlik õpetaja toetada soolise võrdõiguslikkuse edendamist koolis.

Töö kolmandas osas tutvustan uurimismetodoloogiat, kus kirjeldan valimit, andmete kogumise ja analüüsimeetodeid. Ühe uurimismeetodina kasutasin käesolevas töös poolstruktureeritud intervjuud. Teise uurimismeetodina kasutasin intervjuule sarnaste küsimustega e-küsimustikku, mida täitis vastaja intervjuueerija abita.

Neljas osa kajastab kvalitatiivse uuringu tulemusi teemakategooriate kaupa. Arutelu ja järelduste peatükis seostan uuringus saadud tulemusi omavahel ning teoreetilises osas välja toodud seisukohtadega. Magistritöö lõpeb kokkuvõtte, kasutatud allikate loetelu ning lisan esitatud intervjuukavaga.

Soovin tänada oma magistritöö juhendaja Tiiu Kuurmet. Suur tänu õpetaja Ene Sõstrale, kellega käesoleva töö autor tegi prooviintervjuu eksperthinnangu saamiseks, läti keele tõlgile, kelle kaasabil õnnestus uuringusse kaasata Läti õpetajaid. Avaldan tänu kõikidele uuringus osalenud Eesti kooli, osalise vene õppekeelega kooli ja Läti kooli õpetajatele, kes aitasid kaasa uurimuse valmimisele. Tänuõnad kuuluvad kindlasti ka minu perele mõistva ja toetava suhtumise eest magistritöö valmimise perioodil.

Magistritöös enim kasutatavate mõistete selgitused parema ülevaate saamiseks

Soost rääkides on tavaks eristada mõisteid *bioloogiline sugu* (ingl *sex*) ja *sotsiaalne sugu* (ingl *gender*). Bioloogiline sugu tähistab naiste ja meeste eristamist vastavalt nende bioloogilistele/anatoomilistele erinevustele. Sotsiaalne sugu omandatakse aga sotsialiseerumise käigus sotsiaalselt ja kultuuriliselt kokkulepitud arusaamade kohaselt, mida peetakse omaseks naiseks ja meheks olemisele. (Papp, 2016)

Soorollid (ingl *gender roles*) on ühiskondlikult aktsepteeritud hoiakud, tegevused ja vastutused, mis peegeldavad arusaamu sellest, millist käitumist konkreetses kultuurikontekstis oodatakse naiselt ja millist mehelt. Eri ajastutel ja eri ühiskondades on domineerinud ja domineerivad ka käesoleval hetkel küllaltki erinevad nägemused sellest, millised tegevused ja milline käitumisviis on sobiv naistele, milline meestele. Seega võib öelda, et soorollid on ajas muutuvad. (Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinik, 2021)

Soostereotüübid (ingl *gender stereotype*) on sügavalt juurdunud eelarvamuslikud uskumused ja hoiakud ühiskonnas, mis piiravad isiksuste vaba arengut. Inimesed ei märka sageli nende olemasolu ega suuda mõista, kuidas need mõjutavad nende tegevusi. Lisaks sellele, et soostereotüübid määratlevad, millised on tüdrukud/naised ja poisid/mehed, kirjutavad need ka ette, millised nad peaksid olema. (Papp, 2012) Ellemersi (2018) sõnul ei mõjuta soolised stereotüübid mitte ainult seda, kuidas me teisi tajume, vaid mõjutavad ka meie arusaamu iseendast, sobilikuks peetud käitumist ja ambitsioone elus, samuti seda, mida peame sobivaks ning milliseid tulemusi väärtustame.

Sooline võrdõiguslikkus (ingl *gender equality*) on ühiskonna seisund, kus nii naistel kui meestel, nii tüdrukutel kui poistel on võrdsed õigused, kohustused, võimalused ning vastutus ühiskonnaelu kõigis valdkondades. Ühelegi inimisele ei tohiks saada osaks soost lähtuvat ebavõrdset kohtlemist, mida mõjutavad stereotüüpilised eelarvamusel grupi kohta, kuhu ta kuulub. (Albi, Laidvee, Papp & Sepper, 2010)

Soolise võrdõiguslikkuse eesmärk hariduses on luua kõigile, nii tüdrukutele kui poistele, võrdsed võimalused ja võrdne juurdepääs saada formaalset ja mitteformaalset haridust kõikidel haridusastmetel ja valdkondades. (Soolõime teemaleht, 2014)

Sooline ebavõrdsus on erinevus naiste ja meeste, tüdrukute ja poiste vahel, mis paistab silma erinevates valdkondades. See väljendub nende osalemises, juurdepääsus erinevatele võimalustele, võimu ja mõjujõu saamisel ning võimalusel kasutada muid hüvesid. (Soolõime teemaleht, 2014). Soolist ebavõrdsust Eesti haridusvaldkonnas on näha õpetajate soolises koosseisus, poiste ja tüdrukute erinevas õpiedukuses ja edasijõudmises ning erialavalikutes, mida noored teevad. Õpetajal on oluline säilitada positiivseid ootusi kõigi õpilaste suhtes, sest see mõjutab õpilaste tegelikku hakkama saamist koolis ning ka õpilaste uskumusi enda kohta.

Sooteadliku pedagoogika (ingl *gender-sensitive education*) eesmärgiks on julgustada õpilasi seadma kahtluse alla valitsevaid uskumusi ja hoiakuid. Läbi selle areneb kriitiline mõtlemine, mis aitab saavutada suuremat sotsiaalset õiglust. Sooteadliku pedagoogika sihiks on luua selline õpikeskkond, kus võrdväärsete parteritena tegutsevad nii õpetaja kui õpilane, mille tulemusel tõuseb õpilase enesehinnang ja suureneb õpilase iseseisvus. (Papp, 2012)

Soopimeduse (eestikeelses kirjanduses sageli ka näiliseks sooneutraalsuseks nimetatud lähenemisviisi) all on mõeldud olukorda, kus haridus- ja kasvatusasutustes ollakse veendumusel, et kõiki koheldakse seal ühtemoodi. Selline veendumus näitab, et tegelikult ei teadvustata oma käitumise taga peituvaid uskumusi ja oletusi. Samuti ei tunnustata tagajärgi, mis lähtuvad sugudele omistatavatest stereotüüpsetest omadustest. (Papp, 2012; Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohlemise volinik, 2021) Elina Lahelma (2011) täpsustab, et sooline neutraalsus tähendab seda, et soost rääkimist välditakse ja vastavalt sellele ka soo mõju summutatakse.

1. SOOROLLID, SOOLINE IDENTITEET – SOOLISTE STEREOTÜÜPIDE KUJUNEMINE

Kõige olulisemalt kujundavad soolisi stereotüüpe need inimesed, kes on igapäevaselt lapsele kõige lähemal. Ühiskond, eesotsas vanemate, sõprade, kooli ja õpetajatega, seab laste käitumisele teatavad soovid ja ootused, mida laps hakkab nende eeskujul järgima. Järgnev ülevaade aitab seda paremini mõista.

Sugu omistatakse sünniga igale inimesele vastavalt tema bioloogilistele sootunnustele (Papp, 2016), jagades nad bioloogiliselt 2 gruppi: meessoost ja naissoost isikuteks. Bioloogilised erinevused on kindlad ja püsivad ega muutu aja jooksul. Inimesele ei ole sünnipäraselt kaasa antud soorolle, vaid need konstrueeritakse ühiskonna poolt. Soorollid on ühiskondlik, mitte bioloogiline ilming. Paechteri (2007) väitel kujuneb lastes esmane mõistmine soolisusest välja 3–7 aasta vanuselt. Biddulphi (2008) sõnul ei ole kuni kuuenda eluaastani lapse sool tähtsust ning vanemad ei tohiks poiste ja tüdrukute kasvatamisel vahet teha. Pigem on oluline, et vanemad last armastaksid ja ta saaks olla nende tähelepanu keskpunktis.

Sotsiaalne sugu omandatakse sotsialiseerumise käigus. Sotsiaalkonstruktivistide Mareceki, Crawfordi ja Popp'i (2008) sõnul on sotsiaalne sugu sotsiaalselt konstrueeritud, ühiskonna poolt määratud, õpitud ning keskkonna mõjude tulemus, mis Skeltoni (2003) sõnul ei teki mitte loomupäraste omaduste, vaid suhtlemise kaudu pere, meedia, kooli ning eakaaslaste rühmaga. Kuurme (2016) lisab juurde, et sugu tekib kordustes ja rituaalides, mida erinevates kontekstides edasi antakse. Sotsialiseerumise käigus omandab laps järk-järgult reeglid ja erinevad uskumused, hoiakud ja teadmised selle kohta, mida peetakse tema soole sobivaks ning millise käitumisega kaasnevad positiivsed ja millise käitumisega negatiivsed tagajärjed. Endendijki jt (2013) väitel omandavad lapsed soolised stereotüübid juba varases eas, kuid soolised erinevused suhtumises soosse hakkavad kujunema hiljem, enamjaolt koolis.

Poisid hoiavad soolisest määratlusest kindlamalt kinni kui tüdrukud (Papp, 2016). Selline olukord ilmneb juba lasteaias, kus tüdrukud mängivad enamasti rollimänge ning poisid ehitusmänge. Sellist jaotust võib märgata ka hilisemates naiste ning meeste kutsevalikutes.

Soolised erinevused on Naomi Ellemersi (2018) sõnutsi aja jooksul muutuvad ja muudetavad. Need tekivad kogu eluea jooksul poiste ja tüdrukute kasvatamise ja hariduse kontekstis ning

isegi kui meestel ja naistel on sarnased omadused, eelistused ja ambitsioonid, asetavad erinevad vaated ja stereotüüpsed ootused nad erinevasse maailma. Tiiu Kuurme (2011) väitel saab teadmine soolisusest alguse kodusest kasvatuses, mis algab väljaspoolt inimest – esialgu vanemate ning hiljem õpetajate poolelt.

Vanematel on sageli kindel ettekujutus sellest, milline tema poeg või tütar olema peab, kuid mis sarnaneb tihti sellele, kuidas neid endid on kasvatatud, milliseid omadusi ja käitumisviise nende puhul soositi ning mida peeti sobivaks ja mida mitte. Roots, Kuurme ja Kasemaa (2013) nendivad, et kooli jõudes ilmnevad lastel sageli soolise kasvatuses tagajärjed, mida peetakse bioloogiliseks paratamatuseks. Guriani ja Ballew'i (2004) väitel näitavad uuringud, et laps õpib kõigi paremini täiskasvanult, kellega ta on lähedaselt seotud. Ta õpib mitte inimese sõnade, vaid õpikogemuse kaudu.

Soolise ebavõrdsuse väljakujunemine saab alguse juba lasteaias, mistõttu on oluline luua võrdseid võimalusi pakkuv keskkond juba seal. Lastele tuleb varakult pakkuda erinevaid lähenemisi ja võimalusi, mitte suunata neid järgima ühiskonna poolt survestatud rolle. Aavik ja Kajak (2009) nendivad, et enne kooli väljakujunenud käitumisnorme ning harjumusi on koolis juba raskem muuta. Lapse hoiakuid ja harjumusi on küll raskem edaspidi muuta, aga see pole võimatu. Olulisel kohal on erinevatel kooliastmetel olevate õpetajate teadlikkus ja oskused seda teha, mitte olla kinni aegunud soorollides. Eelpool olevat arvestades on oluline õpetada lapsi juba varakult mõistma ja nägema, et pole kindlaid piire, mis takistaksid tüdrukutel mängimast poistele omaseid mängu ja tegemast poistele omaseid tegevusi ning samuti poistel tegelemast tüdrukutele omaste tegevustega.

Eeskujudel on oluline mõju juba lapse arengu varajases etapis, sest lapsed jäljendavad neid, järgides igapäevaselt ümbritsevate täiskasvanute suhtumist ümbritsevasse. Browni, Irby ja Yangi (2005) sõnul on õpetajal lisaks õpilaste suunamisele ka oluline roll vanemate soolise tundlikkuse edendamisel, kus vanemate soolised stereotüübid ja hoiakud võivad muutuda, kui õpetajad usuvad soolisse võrdõiguslikkusse.

1.1. Kodune kasvukeskkond ja vanemate tegevus

Vanemad hakkavad last sooga seotud eelistustes mõjutama juba lapse elu alguses ega oota, millal laps end ise poisi või tüdrukuna määratleb. Nad kujundavad lapse füüsilise keskkonna nende arvates soole sobilikul viisil ning reageerivad lapse käitumisele ja tegevustele tema soost lähtuvalt. Lisaks keskkonnale näitavad vanemad oma suhtumise, käitumise ja eelarvamuste kaudu, mis on sobilik ühele või teisele sugupoolele.

Bussey ja Bandura (2008) väitel omandab laps suure osa rollidega seonduvast mängides. Poistele omaste mänguvahendite kaudu suunatakse poiste tegevust ja huvisid nendele rollidele, millega poisid saavad tegeleda väljaspool kodu. Tüdrukutele aga luuakse tingimused ja võimaldatakse sellised mänguvahendid, mis suunavad neid koduste toimetustega tegelema. Lisaks eelpool mainitule jagavad nii vanemad kui ka teised last ümbritsevad täiskasvanud igapäevaselt lastele juhiseid ja hinnangulist tagasisidet, milline käitumine on sobilik poisile ja milline tüdrukule (Roots, Kuurme & Kasemaa, 2013).

Olulisel kohal on Michael Bakeri ja Kevin Milligani (2013) arvates erinevad vanemate ja lähedaste riitumise, tüdrukute ja poistega suhtlemise ja nende õpetamise viisid, mis avaldavad mõju kognitiivsetele võimetele. Autorite väitel veedavad vanemad rohkem aega tüdrukutega rääkimisel ja lugemisel. Isade mõju poiste puhul kerkib esile alles siis, kui poisid on juba piisavalt suured, et nendega midagi koos teha. Käesolevat arvestades võib tõdeda, et mida rohkem vanemad oma lastega suhtlevad, tegelevad ning panustavad ühisesse koos veedetud aega, seda paremad on laste oskused tulla toime igapäevaeluga ning see mõjutab ka hilisemat toimetulekut koolis.

Kui laps teeb midagi oma soole sobivaks peetavat, on vanemad elevil ja naeratavad ning kiidavad, samas kui laps tegeleb millegagi, mida ei peeta sobilikuks tema soole, näitavad vanemad kohe halvakspanu. Vanemad soodustavad Bussey ja Bandura (2008) sõnul poiste soolise käitumise diferentseerumist rohkem kui tüdrukute oma. Vanemad peavad tüdrukute tegevusi rohkem soostereotüüpsemaks kui poiste omi. Tüdrukute poisilik käitumine pälvib vanemate silmis mõistmist ja heakskiitu, samas poiste käitumist naissoole omasel kombel aga taunitakse ja peetakse häbiväärseks.

Kaudsete veendumuste jõud on Naomi Ellemersi (2018) arvates nähtav vanemate seas ja isegi nende puhul, kes väidavad, et nad ei tee poiste ja tüdrukute kasvatamisel mingit vahet. Seega õpetatakse lastele juba varakult implitsiitselt soostereotüüpe ning neid taastoodetakse läbi omaenda veendumuste ja käitumise. Papp ja Kütt (2013) lisavad juurde, et olenemata ümbritsevast keskkonnast, ei ole poiste ja tüdrukute jaoks õpetus ega kasvatus kunagi sooliselt neutraalne. Sooline kuuluvus mõjutab seda, kuidas poisid ja tüdrukud tajuvad võimalusi, mida ühiskonnal neile pakkuda on.

Lapse jaoks on kõige olulisemad isikud tema vanemad. Mida peavad oluliseks vanemad, seda peavad ka lapsed. Vanemate suhtumist ümbritsevasse kannavad edasi ka lapsed. Vanemate eeskuju mõjutab seega last läbi kogu tema elu. Edaspidistel eluetappidel on olukorda muuta raskem, aga mitte võimatu. Hoolimata Saksa (2011) väitest, et lapsepõlves välja kujunenud tõekspidamised, mille lapsed on võtnud üle vanematelt ja mis võivad osutada sisuliselt vankumatuks, on koolil võimalus neid muuta. Õpetajatena saame olla eeskujuks, kuidas peaks, saaks ja võiks olla teisiti.

1.2. Kooli kui institutsiooni roll õpilase soostereotüüpide kujunemisel

Kooli roll on aidata lapsel kohaneda järgneva eluetapiga, kus olulisele kohale asetuvad kaaslased ja õpetajad. Kool ei saa olla koht, kus peetakse silmas ainult poiste või tüdrukute huve ja harjumusi. Koolis peab olema hea mõlematel, nii poistel kui tüdrukutel. Osa isiksuseomadusi on lastel olemas sünnist saati, teised kujunevad välja enne kooli.

Alus- ja põhihariduses kujunevad tüdrukutel ja poistel välja arusaamad, millised on nende võimed ja võimalused ning õpioskused. Olulisel kohal on sellel perioodil toetada aegunud soostereotüüpidest vabamat arengut ning vältida poiste ja tüdrukute vastandamist. (Soolõime teemaleht, 2014)

Kool on institutsioon, mis kehastab spetsiaalset võimu ja teadmiste suhet, mis selekteerib, märgistab ja sorteerib lapsi. Ta kirjutab ette, kuidas peavad tüdrukud ja poisid koolis õppima, samuti seda, millisena on nad edukad, millisena mitte. Meessoole antakse selgeid eeliseid võimu, võimaluste ja vabaduse osas. Meessoole on rohkem lubatud. Õpetajatele pakuvad poisid koolis suuremat väljakutset kui tüdrukud, ka nõudmised ja kohustused erinevad poiste kasuks.

Naissoole peetakse omaseks kohusetundlikkust ja usaldusväarsust. Naisugu põhjustab ka vähem probleeme. (Kuurme, 2016)

Õpilased käituvad koolis Ülle-Marike Pappi (2012) väitel just selliste poiste ja tüdrukutena, kelleks neid on kasvatatud ja kasvatatakse.

“Kooli argielus nähakse soolisuses vaid inimeste bioloogilist omadust, mis tingib nii käitumise kui õpimotivatsiooni. Kahte sugupoolt nähakse ja eristatakse teineteisest suhteliselt selgelt eristuvatena, sageli ka vastanduvatena, kuigi rõhutatakse, et „kõik sõltub õpilasest” .” (Papp & Kütt, 2013, 14)

Kuurme (2014) sõnul on kool koht, kus konstrueeritakse idee normaalsest lapsest, julgustades mõtlema nii enesest kui ka teistest teatud viisidel. Kool saab anda teadmisi ja oskusi ning läbi nende isiksust suunata ja painutada (Saks, 2011). Kool saab erinevates olukordades kogetud negatiivset mõju tasandada ja korvata osaliselt tegematajätmissi, kui mõlemal osapoolel, nii andjal kui vastuvõtjal, on soov ja tahe panustada selle õnnestumisse. Glasseri (1986) sõnutsi võiks head kooli määratleda kohana, kus peaaegu kõik õpilased usuvad, et kui nad mõnda tööd teevad, suudavad nad oma vajadused piisavalt rahuldada, nii et on mõttekas edasi töötada.

Ülle- Marike Pappi (2012) sõnul ei suuda kool üksinda tagada, et õpilased kujeneksid vabadeks ja võrdseteks, loomingulisteks ning mitmekülgsete huvidega sotsiaalselt küpseteks kodanikeks. Sellisteks kodanikeks, kes tahavad ja oskavad endale eesmärke seada, et läbi selle jõuda sobiva tulemuseni. Koolis on aga võimalus teadlikult õpetada õpilastele selliseid väärtusi ja hoiakuid samuti käitumisviise, mis aitavad ja suunavad lapsi mõistma, kuidas me ühiskonnas saaksime võrdväärseks elada ja kasvada. Seda mitte ainult käesolevat hetke arvestades, vaid ka edaspidi. See kõik aga eeldab oskust, kuidas koolis loobuda eelarvamustest ning soolistest stereotüüpidest. Loobumine aitab mõista naiste ja meeste, poiste ja tüdrukute võrdse kohtlemise põhimõtet, et seda oleks võimalik hakata teadlikumalt järgima.

Kõik lapsed vajavad võrdset tunnustust ning positiivset tagasisidet, ka need õpilased, kes ei saa kiita hea õppeedukuse ja vähese puudumise eest. Neid võiks kiita hoopis millegi sellise eest, mis on võrreldes varasemaga paranenud. Iga laps paistab millegi heaga silma ja oluline on seda märgata, sest ka väikesed edusammud on väärt positiivset tagasisidet.

Aikman ja Unterhalter (2005) tõdevad, et võrdõiguslikkuse loomine klassiruumis on väärtus, mis toetab laste ja õpetajate austust ning hoolivust üksteise suhtes. Usaldus ja vastastikune lugupidamine on Ene-Silvia Sarve (2008) sõnul kasvatussuhte vältimatu alus, mida ei ole võimalik õpikust õppida ega koolis kindla korraga kehtestada.

Suur osa teadmistest, mis määravad kummalegi soole omased tegevused kooli igapäevaelus, toimivad läbi variõppe, kus ilmneb selgelt sooliselt erinev suhtumine. Variõpe on koondunud nähtamatule alale, kus õpetaja ei saa aru, mis see on, mida ta tegelikult õpetab ning õpilane ei saa aru, mida ta ametlikult nõutavale lisaks õpib (Kuurme, 2014). Variõpe on Ülle-Marike Pappi (2016) väitel kujunenud koolis tegelikkuseks, mida kool pole küll teadlikult kavandanud, kuid mis hõlmab kombeid ja eeskirju, ruumi ja ajakasutust, traditsioone, suhtlemist ning keelekasutust. Edgar Reediku (2009) väitel tähistab variõppekava mitteakadeemilisi õpetamise viise, mis on hariduse eesmärkides otseselt määratlemata, kuid millel on olulised tagajärjed.

Sooteadlikku kooli iseloomustab oskus arutleda sooliste eelarvamuste üle, mis mõjutavad või võivad mõjutada poiste ja tüdrukute erinevaid valikuid. Positiivsed näited laiematest valikuvõimalustest aitavad näha ka muud, mida siiani on piiranud jäigad soorollid. (Papp, 2012) Õpetajatena saame sooteadlikust õppetöö läbiviimisest rääkida alles siis, kui teema või valdkond, mida me käsitleme, pakub huvi nii poistele kui tüdrukutele. Läbi sellise võimaluse, kui õpilane saab õppetöö käigus teha ise valikuid ja jõuda läbi nende valikute otsusteni, õpib ta alles oma oskusi väärtustama.

Koolis tuleb seega eelnevat arvestades õppida nägema, milles väljendub ebavõrdsus, samuti seda, mis taastoodab soolist ebavõrdsust ning milles seisnevad poiste ja tüdrukute vahelised erinevused. Mägi jt (2016) nendivad, et need väärtused ja hoiakud, mis on õpilastel koolis kujunenud ja on kujundatud, kanduvad ka edasi tööturule ning teistesse erinevatesse ühiskonnaelu valdkondadesse.

1.3. Poisid ja tüdrukud koolis, eakaaslaste tähtsus

Ühiskonnas tuleb meil erinevate inimestega koos eksisteerida. Keltikangas-Järvineni ja Mullola (2016) sõnul peaks üldhariduskool lastele õpetama, kuidas erinevad õpilased saaksid igapäevaselt koos tegutseda ning suunata neid mõistma, et vajalik on aktsepteerida ka teistsuguseid, nendest erinevaid inimesi, samuti nende töö- ning tegevusstiile.

Koolis pöörduvad õpilased sõprade poole üha enam oma kuuluvusvajaduse rahuldamise pärast. Kui küsida õpilastelt peale pikka koolist eemalolekut, millest nad puudust tundsid, siis vastavad nad, et sõpradest, kes koolis on, ja nendega suhtlemisest. Kui nende sõbrad õpivad koolis hästi, siis õpivad ka nemad, et hoida selliseid sõpru oma lähedal. Kui nende sõbrad ei väärtusta õppimist, ei tee ega hakka seda tegema ka nemad. Eakaaslaste eeskujul on pidanud oluliseks ka mitmed autorid (Glasser, 1986; Houtte, 2004; Bussey & Bandura, 2008), kelle väitel peetakse eakaaslasi imetluse ja austuse allikaks. Roots, Kuurme, Kasemaa (2013) nendivad, et just poisid saavad kaaslastelt selliseid signaale, mis sunnivad neid omandama hegemoonilist maskuliinsust ja läbi selle etendama meheliku mehe rolli.

Uuringust „Poiste ja tüdrukute motivatsioon koolis” (Martin, 2004) selgus, et motivatsioon mängib suurt rolli õpilaste huvis kooli ja õppimise vastu ning et poiste ja tüdrukute motivatsioon on erinev. Poisid on kooli suhtes negatiivsemalt meelestatud, peavad kodutöid vähem kasulikuks, küsivad abi vähem ega soovi lisatööd teha. Houtte (2004) sõnul pühendavad tüdrukud rohkem aega kodutööde tegemisele ning ilmutavad klassis vähem häirivat käitumist. Neil on endi suhtes suuremad ootused ning nad on õpingute jätkamisest rohkem huvitatud. Poisid on Houtte sõnul rohkem mures oma kuvandi pärast, sest nad tahavad välja näha „lahedad” ja käituda „lahedalt”. Keltikangas-Järvineni ja Mullola (2016) väitel on koolis poiste meeleolu ja järjekindlus madalamad, aktiivsus ning häiriv käitumine õpetajate arvates kõrgem kui tüdrukutel. Poisid on rahutumad, sagedamini halvemas tujus, tähelepanematud ning tüdrukutest madalama keskendumisvõimega. Tüdrukute paremate hinnete saamisel peetakse oluliseks põhjuseks nende tööstiili, mitte teadmisi. Me ei saa siinkohal väita, et see kehtib kõikide poiste ja tüdrukute kohta. On väga asjalikke ja kindlate sihtidega poisse ja neid tüdrukuid, kelle käitumine valmistab muret.

Tiiu Kuurme (2014) sõnutsi on tüdrukud alalhoidlikumad, neid peetakse sitkemaks ning nad saavad paremini hakkama erinevate olukordadega. Tüdrukutel on suurem surve olla koolis sellised õpilased, nagu norm ette näeb, poiste puhul aga ei eelda keegi, et nad õpiksid ja teeksid igapäevaseid koolitöid tüdrukutega samaväärselt. Poisse peetakse koolis ettevõtlikumateks, kuid nad on tüdrukutest tundlikumad ning haavatavamad. Poisid põhjustavad õpetajate arvates koolis rohkem probleeme, kuid sellest hoolimata peavad õpetajad neid huvitavamateks ja intelligentsemateks. Läbi selle kuvandi õigustatakse poistele suurema tähelepanu pööramist ning tüdrukutesse ükskõiksemat suhtumist. Tüdrukud ebaõnnestuvad vaikselt, poiste

läbikukkumine on kärarikkam ja märgatavam. Kokkuvõtvalt nähtub eelnevast, et õpetajate ootused poiste ja tüdrukute suhtes on erinevad, mistõttu kehtivad õpetajale kummagi puhul erinevad mängureeglid. (*ibid*)

Mitmed autorid (Biddulph. 2008; Sax, 2017) väidavad, et poisid ei kuule nii hästi kui tüdrukud. Õpetajana olen täheldanud, et poisid vajavad, et neile öeldakse selgemalt, valjemalt ja konkreetsemalt, tüdrukud tahavad, et neile öeldakse vaiksemalt, aga räägitakse pikemalt. Leonhard Sax (2017) väidab, et poisid ei vaja teistsugust meetodit õppimiseks, kuid vajavad teistsugust õppesisu, sest tundmine, nägemine ja kuulmine on nendel teine – kui tüdrukutel, lisades juurde, et tüdrukute ja poiste õppimise osas on vähe erinevusi, kuid nende õpetamise viisides on suuri erinevusi. Olulisel kohal on õpilase jaoks seega õpetaja õpetamismeetodid ja tema suhtlemislaad. See määrab ära lapse ja noore õppimisvõime. (Papp, 2012)

Tüdrukutele esitatakse Angelina Tšekalina (2006) väitel koolis rohkem pedagoogilisi nõudmisi kui poistele ning need on sisuliselt erinevad, kohati vastuolulised. Tüdrukutelt eeldatakse, et nad oskavad, poistelt nõuatakse vähem ja piisab, kui nad teatud teadmiseni ulatuvad. Tüdrukute jaoks on väga tähtis emotsionaalne julgustamine, selle kinnitamine sõnade, puudutuste, žestide ja pilguga. Poisid on aga veendunud selles, et ümbritsevate, kaasa arvatud õpetajate armastus tuleb välja teenida. Nende jaoks pole õpetajate öeldud sõnad ja välja näidatud emotsioonid olulised, vaid eduks on vaja materiaalseid stiimuleid, sest see on tõend nende edust, autoriteedist ja võimust.

Poiste ebaedu põhjuseks võib pidada soostereotüüpseid hoiakuid ning nende eneste poolt loodud sotsiaalseid norme, mitte näha olukorda, et kool ei sobi poistele või õpetaja kiusab, mida tõdevad nii Sax (2017) kui ka Houtte (2004). Olulisel kohal on seega anda võrdsel kujul võrdseid võimalusi nii tüdrukutele kui poistele, mille abil omandavad nad selliseid oskusi ja teadmisi, mida on vaja oma isiksuse täielikuks väljaarendamiseks.

1.4. Õpetaja kui õpilase suunaja ja toetaja

Õpetaja kogemustest ja pedagoogilisest tarkusest sõltub koolis palju. Uusi hoiakuid saab õpilasele õpetada vaid see õpetaja, kes väärtustab enda kõrval õpilast (Tamm, 2008). Kui õpetaja on lugupidamatu lapse suhtes, siis on seda ka laps õpetaja suhtes. Õpetajad, kes ei tunnusta õpilaste teadmisi, tõekspidamisi ja oskusi, vaid vaatavad õpilastele ülevalt alla, piiravad oma

võimet õpilastega positiivselt suhelda, mida on pidanud ka oluliseks Davis (2003). Vastastikuste heade suhete saavutamiseks peab õpetaja oskama õpilasi kuulata ja kindlasti motiveerida (Marzano, Marzano & Pickering, 2003).

Valgmaa ja Nõmm (2008) nendivad, et õpetaja, kellel on välja kujunenud kindlad väärtusorientatsioonid, tunneb oma ressursse, mõistab, mida temalt oodatakse, ja teab, kuidas erinevates olukordades toimida. Tark õpetaja oskab ja suudab alati toimida nii, et õpituatsioon on selgesti tajutavad väärtused, millele on rajatud tema tegevus. Põhimõtted, mida õpetaja võiks oma töös igapäevaselt järgida, on järgnevad:

“Respekt – hoolimata sellest, kas see mulle meeldib või mitte, on õpilasel õigus olla rumal, saamatu, ebakindel. Ta ongi õppima asunud just seetõttu, et ennast ületada ning paraku algab õppimine alati sealt, kus on õpilane, mitte sealt, kus õppekava ette näeb.

Empaatia kui valmisolek ja suutlikkus elada sisse partneri ootustesse, mõtetesse, tunnetesse, avatus teistsuguse ja uue suhtes. Ma saan aru, millised on õpilase hirmud ja raskused, ma loon võimalusi nende ületamiseks. Ma ei oota kiireid tulemusi ega eelda, et kõik võimalused sobivad kõigile.

Autentsus – tõelisuse ja eheduse hindamine. Ma toimin õigeaegselt ja koostoimes teiste osapooltega, olles võimeline reageerima viivitamatult ja otsima “õiget vastust”, mida keegi kusagil ei soovitanud. Ma mõtestan seda, mida teen, ja näen seda osana laiemast tervikust.” (Valgmaa & Nõmm, 2008, 33)

Õpilane tajub väga hästi, kas ta meeldib õpetajale või mitte ja seda on klassis kohe tunda. Kui õpetaja ja õpilase vahel on tekkinud silmside või pilkkontakt, annab see mõlemale järgneva signaali: õpetajale – ütlesin sulle ja õpilasele, see oli mõeldud mulle või vastupidi. Pilkkontakti mõistmist on pidanud oluliseks ka Marzano jt (2003). Õpilaste arvates peaks õpetaja olema sõbralik, toetav ja hooliv ning ilmutama nende vastu siirast huvi, oskama selgelt ja kindlalt juhtida õpilaste õppimist ja käitumist. (Marzano jt, 2003; Davis, 2003)

Kokkuvõtvalt ei saa eeldada, et ainult õpilased peaksid muutuma, vaid ka õpetajad. Glasser (1986) väidab, et kui sa tahad midagi klassis muuta, siis sa pead ise uskuma sellesse, et see saaks muutuda. Õpetajatel, kelle jaoks on olulised positiivsed suhted õpilastega, tuleb ka vähem tegeleda reeglite ja distsipliiniprobleemide rikkumistega. (Marzano jt, 2003)

Mida paremad on suhted õpilaste ja õpetaja vahel, seda olulisem mõjutaja õpetaja on. Õpetaja, kes on autoriteet heas mõttes ja kohteb kõiki õpilasi võrdselt, on eeskujuks õpilase edaspidisele käitumisele. Õpetaja, kelle tõekspidamisi hinnatakse, aitab kujundada õpilastes selliseid hoiakuid ja väärtusi, mis aitavad edaspidiselt teha otsuseid, kus teadlikult osatakse vältida stereotüüpseid eelarvamusi.

Laste jaoks on olulisel kohal vanemad ning nende õpetus ja kasvatus. Tihti ei märka vanemad, et nende eeskuju mõjutab last ja tema käitumist varases eas palju. Kooli jõudes puutuvad õpilased kokku erinevate arusaamadega ja nad peavad õppima toime tulema teistsuguste lähenemistega, mida kool ja õpetajad endas kannavad. Olulisel kohal on vastastikune mõistmine, et teha õigeid valikuid, mis aitaksid õpilastes soorolli ootustest ja stereotüüpidest vaba identiteedi kujunemist.

2. ÕPETAJA JA SOOLINE VÕRDÕIGUSLIKKUS

Õpetaja on õpilastele otseseks eeskujuks ja seega on olulisel kohal õpetajate teadlikkus ja oskused oma igapäevases töös rakendada soolist võrdõiguslikkust. Õpetajad lähtuvad sageli õpilaste õpetamisel enda uskumustest ega pööra tähelepanu sellele, kuidas nad aina uuesti taastoodavad soolist ebavõrdsust. Käeolev peatükk püüab avada õpetaja rolli, mõistmaks õpetaja teadmiste ja oskuste olulisust.

Sootemaatika on Eestis aktuaalne, puudutades ühiskonna erinevaid tasandeid. Kuigi selgesõnaline suhtumine meestesse ja naistesse on aastate jooksul muutunud võrdsemaks ja paljudes riikides kehtivad õigusaktid võrdse kohtlemise tagamiseks, kujundavad soolised stereotüübid jätkuvalt meie hinnanguid ja käitumist.

Eriti olulisel kohal on käesoleval ajahetkel õpetajate valmisolek sooteadliku pedagoogika rakendamiseks. Hoolimata põhikooli ja gümnaasiumi riiklikus õppekavas selgelt sõnastatud punktist, mis ütleb, et hariduse üheks alusväärtuseks on sooline võrdõiguslikkus, ei ole õpetajad veel valmis seda oma igapäevases tegevuse järgima, sest neil puudub teadlikkus ja vastav ettevalmistus võrdõiguslikkuse rakendamisest oma igapäevases töös. (Põhikooli riiklik õppekava, 2011; Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2011; Kütt & Papp, 2013)

Lahelma (2000) nendib, et kuigi õpetajad on huvitatud soolise võrdõiguslikkuse teemast ja peavad seda oluliseks, jäävad nad siiski arvamusele, et see ei ole probleemiks nende koolis. Ekslikult arvatakse, et sooneutraalsus ongi sooline võrdõiguslikkus ja seeläbi on tekkinud kuvand, et sooline võrdõiguslikkus on juba saavutatud (Lahelma, 2011).

Kuurme (2014) on leidnud, et märkamaks soolist ebavõrdsust ja oma rolli selles, tuleb asjaosalised (õpetajad) suunata seda olukorda märkama. Ülle-Marika Pappi (2012) väitel tähendab õpetajate ja kasvatajate sooteadlikkus seda, et mõistetakse oma kasvatus ja õpetamisviiside taga olevaid väärtusi ja hoiakuid, mida tahetakse õpilastele edasi anda. Õpetajate hoiakud ja õpetamisviisid mõjutavad ka õpilaste motivatsiooni ja toimetulekut koolis. Tšekalina (2006) nendib, et määravaks võib pidada ka õpetaja enda soolise identiteedi kujunemist.

Õpetajad on üldiselt teadmatutes oma kallutatud õpetamiskäitumisest. Nad lihtsalt õpetavad, kuidas neid õpetati, ega arvesta sageli soolise ebavõrdsuse taastootmisega, millele on tähelepanu

juhtinud ka Lunenberg, Korthagen ja Swennen (2007). Olulisel kohal on, et õpetajad teadvustaksid ja oskaksid ise märgata neid sotsiaalseid käitumismustreid ja hoiakuid, mida nad õppetöö käigus õpilastele edasi annavad (Mägi jt, 2016). Õpetaja teadvustamatus suunab tema igapäevast tegevust koolis, mis omakorda mõjutab õppematerjalide kasutamist, õpilaste hindamist ja samuti ka õppekava eesmärgipärast täitmist (Kütt & Papp, 2013). Teadliku õpetaja jaoks on sootemaatika lõimimine õppetöösse oluliselt tõhusam (Praxis, 2016).

Pappi (2012) sõnul on üheks olulisemaks eelduseks kooli inimsõbralikumaks muutmisel õpetaja teadlikkus soolisest ebavõrdsusest ning oskus näha ebavõrdsusega kaasnevat probleemi. Klassides, kus õpetaja ei võta arvesse laste soorolliomadusi, võivad tekkida ebasoodsad tingimused, eriti tüdrukute sooliseks arenguks kui ka positiivseks suhtlemiseks. Õpetajate soolised eelarvamused on enamjaolt teavustamata ning neile toetuv käitumine ettekatsematu. Sax (2017) on nõus eelpool mainituga, kuid lisab juurde, et vähene teadlikkus sooliste erinevuste kohta seab tüdrukud ja poisid õppetegevustes erinevasse olukorda. Poisid vajavad väljakutseid, sest nad tegutsevad pingel all olles paremini. Tüdrukud vajavad aga stabiilset klassikeskkonda, mis aitab neil paremini keskenduda. Tšekalina (2006) väitel mõjutavad laste uskumusi endast ja oma toimetulekust õpetajate positiivsed ootused neile. Õpetaja saab oma kasvatus- ja õpetusega mõjutada neid oskusi ja hoiakuid, mida traditsiooniliselt peetakse ühiskonnas omaseks vastassoole.

Mida rohkem on õpetajatel teadmisi sootemaatikast, seda paremini oskavad õpetajad arvestada soolisuse tähendust õppe- ja kasvatustöö individualiseerimisel, et luua selline arengukeskkond, kus kõigil on soost olenemata võrdsed võimalused (Praxis, 2016). Võrdsete võimaluste loomisel on õpetajal oluline arvestada õpilaste õpistiilide individuaalsete erinevustega. Kindlasti tuleb püüda vältida poiste ja tüdrukute vastandamist ning samuti nende erinevat väärtustamist. Kui õpetaja on loonud kõigile võrdsed võimalused, tajuvad nii tüdrukud kui ka poisid õiglasemat kohtlemist. Läbi selle tekivad head suhted nii soogruppide sees kui ka soogruppide vahel.

Poistele ja tüdrukutele on oluline, et õpetajad esitaksid neile võrdseid nõudmisi ja ootusi, et nad saaksid võrdselt tähelepanu ja juhendamist ning et neid hinnatakse sarnaste kriteeriumite alusel. (Soolõime teemaleht, 2014)

Teadmised soolisest võrdõiguslikkusest annavad õpetajatele tundlikkust näha ka muid aspekte, milles väljendub ebavõrdsus (Lahelma 2011). Antud Lahelma väitel on küllaltki suur tõepõhi all

ka töö autori arvates, mis kinnitab fakti, et mida rohkem on meil teadmisi ja mida rohkem oskame antud teemale tähelepanu pöörata, seda rohkem oskame anda õpetajatena edasi selliseid väärtusi, mis mõjutavad eelarvamuste ja stereotüübivabamate õpilaste kujunemist.

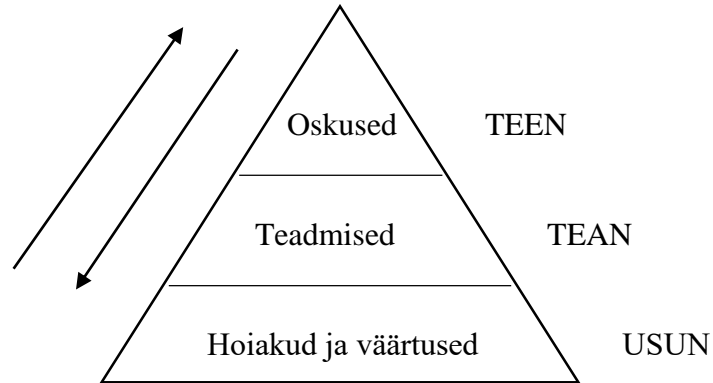
2.1. Õpetaja kui teadlik võrdõiguslikkuse edendaja

Keltikangas-Järvineni ja Mullola (2016) väitel soovivad õpetajad suhelda selliste õpilastega, kes neile meeldivad. Õpilase temperamendist oleneb, kuidas õpetaja teda õppetöös juhendab ja milliseid ülesandeid annab, kas õpetaja kiidab teda tehtud töö eest või osutab töös ainult vigadele, samuti kas tagasiside keskendub õpilase tööstiilile või õpitulemustele.

Eesti üldhariduskoolide õpetajate hulgas 2012. a läbiviidud küsitlusest selgus, et õpetajad on märganud poiste ja tüdrukute erinevaid õpitulemusi ja õpimotivatsiooni, kuid nende väitel ei saa seda pidada sooliseks ebavõrdsuseks (Papp, 2016). Sageli ei märka õpetajad ise, kui ebavõrdselt nad oma tähelepanu õpilastele jagavad, kuigi nad on veendunud selles, et nad jagasid oma tähelepanu kõigile.

Õpilaste õpistiilide tundmine, arvesse võtmine ning õppe vastav ülesehitus on õpilase individuaalse eripära arvestamisel olulised. Browni, Irby ja Yangi (2005) sõnul peab õpetaja mõtisklema õpilaste õpistiilide üle, et tagada teadlikkus ja tundlikkus mõlema soo vajaduste ja murede suhtes. 2004. aastal läbiviidud uuringust „Õpetaja ja kool õpilase arengu toetajana“ selgus, et ligi kolmandik vastanud õpetajatest püüab arvestada õpilase õpistiiliga, iga kümnes (vene koolides iga viies) aga tunnistas, et ei kohanda oma õpetamist laste erinevate õpistiilidega. (Sarv, 2008)

Õpetajate haridusest, isiklikest uskumustest, hoiakutest ja kogemustest sõltub palju, sest läbi selle kujuneb arusaam, kas õpetaja on soolise ebavõrdsuse mehhanismide säilitaja või tema kaasabil toimuvad muudatused (Soolõime temaleht, 2014). Õpetaja pädevusi võib võrrelda jäämäega (Joonis 1), kus vundamendi moodustavad hoiakud ja väärtused, järgmise tasandi õpetaja teadmised ning kõige ülemise tasandi oskused. Hoiakud ja väärtused mõjutavad meie igapäevast käitumist, tegevustest saadud kogemused aga meie hoiakute ja väärtuste kujunemist. Kõik on omavahel pidevas korrelatsioonis. (Eisenschmidt, 2007)

Joonis 1. Kutseoskused kui jäämägi (Eisenschmidt, 2007).

Õpetaja tarkus ja oskus peaksid tagama sootundliku pedagoogika, mis ei erista inimesi mitte ainult soopõhiselt, vaid arvestatakse ka iga indiviidi isikuomadustega (Skelton, 2003). Õpetajatel, kes on koolis kauem töötanud, on abiks kogemused, mis algajal õpetajal veel puuduvad. Ülle - Marike Papp (2016) nendib, et õpetajate teadmised ja oskused arvestada sooaspekti ning edendada soolist võrdõiguslikkust sõltuvad sellest, milline on õpetajate esmaharidus ning läbitud täiendkoolituste sisu ja kvaliteet. Sa võid olla läbinud erinevaid koolitusi, aga kui see sinu jaoks ei ole oluline, siis ei ole nendest koolitustest kasu. Samas võivad õpetajal olla ilma koolitusi läbimata oskused ja teadmised, mis aitavad tal kõiki õpilasi kohelda võrdselt ja järgida soolise võrdõiguslikkuse loomise põhimõtteid.

2.1.1. Keelekasutus

Õpetaja peab lisaks õpilaste võrdsele kohtlemisele ka tähelepanu pöörama kasvatus- ja õppetöö korraldusele, keelekasutusele ning õiglasele õpitulemuste hindamisele. Õpetajatel on sugupoolte aspektist oluline märgata ja analüüsida oma keelekasutust, et pakkuda õpilastele võimalikult parimat õpikeskkonda. Johnstoni (2004) sõnul mõjutab õpetaja keeleline eeskuju olulisel määral õpilaste edaspidist keelekasutust.

Keeles väljenduvad sõnad ja väljendid mõjutavad inimese arusaamu iseendast ja maailmast sageli märkamatu. Keele abil kujundame hoiakuid ja loome oma teadmisi, uskumusi ning väärtusi. Keel on abivahend maailma mõistmiseks, kandes endaga ja varjates endas suurel hulgal stereotüüpseid soonorme. Keeles väljenduvad arusaamad sellest, mida suudavad ja

tohivad teha poisid ning mida tüdrukud. Õpetajal on siin oluline roll, kus oma sooneutraalse keelekasutuse abil on võimalik vähendada ebavõrdsust, mis mõjutab ühe või teise soogrupi olukorda. (Papp & Kütt, 2013)

Õpetajal on soovitatav järgida ebavõrdsuse vähendamiseks:

- kas ja kuidas kasutab ta oma kõnes sugudele rõhutamist („sulle kui tüdrukule ei sobi ...“, „ise poiss, aga...“ jms.) ja/või vastandamist;
- millised on need oskused ja omadused, mille eest kiidab ta tüdrukuid ja mille eest poisse. Oluline on märgata, kas selles on erinevusi;
- kas ta kasutab sooliselt stereotüüpseid väljendeid ja aegunud fraase („nutikad poisid ...“, „usinad tüdrukud...“ jms.). (Papp, 2012, 83)

Keelekasutusel ja sõnavara valikul on seega suur tähendus, sest see loob tähendusliku fooni kõneldavale, mida tõdeb Tiiu Kuurme (2014). Poisi jaoks ei ole fraasil „Ma ei ole sinuga rahul“ mitte mingit tähendust või väärtust, sest tema tahab teada täpselt, millega nimelt sa rahul ei ole.“ (Tšekalina, 2006).

Keel mõjutab olulisel määral inimeste omavahelisi suhteid ja sellest tulenevalt ka nende mõtlemisviisi enda ja üksteise kohta (Johnston, 2004).

2.1.2. Hindamine

Hindamisel on hariduses keskne roll. Hindamine on vajalik selleks, et uurida, mida inimene teab ja oskab teha, ning sellest tulenevalt, kas ta omandanud selle, mis oli õppimise eesmärgiks ja mida temalt oodati. (Baird, Andrich, Hopfenbeck & Stobart, 2017)

Sugu ei tohi koolis hindamist mõjutada. Ärge võrrelge lapsi teineteisega, vaid kiitke neid nende edusammude ja püüdlikkuse eest (Tšekalina, 2006). Lapse hindamise ajal saab õpetaja näha ja ka sügavamalt mõista, kuidas iga laps on õppinud, õpib ning kuidas iga lapse õppeedukus on võrreldes varasemaga muutunud. Bairdi jt (2017) väitel võib hindamine olla motiveeriv ning õiglase hindamise ülesehitus avaldab õpilasele olulisel määral positiivset mõju.

Õpetajad peaksid hindama tulemusi sooliste eelarvamusteta (Plevyak, 2005). Pappi (2012) sõnul hindavad õpetajad poisse ja tüdrukuid erinevalt. Tüdrukute jaoks on hinded olulisemad

kui poiste jaoks, kuid häid hindeid meeldib saada mõlemale sugupoolele. Browni jt (2005) sõnul on hindamine sageli õpilaste hariduslikku tulevikku mõjutavate otsuste alus ja seega peaks hindamine pakkuma kõigile õpilastele võrdseid võimalusi oma võimete ja teadmiste demonstreerimiseks. Hindamistulemused mõjutavad sageli õpetamisstrateegiaid, mistõttu peaksid õpetajad mõtisklema rohkem oma õpetamisstiilide üle, et tagada tundlikkus mõlema soo vajaduste ja murede suhtes.

Soovitavalt peaks õpetaja toimima õpilaste hindamisel järgnevalt:

- veenduma, et hindamine oleks õiglane, mitte ebaõiglane;
- analüüsima, kuidas teevad poisid ja tüdrukud oma valikuid ja mis nende valikuid mõjutab;
- mõtlema järele, et ei jääks tunnustamata ja kasutamata mõlema sugupoole erilised anded ja võimed;
- selgitama välja, kuidas võiks ja saaks luua õppimiseks selliseid tingimusi, mis pakuvad erinevaid võimalusi, et õpilased saaksid ise oma arengut analüüsida ja ilma piiravate eelarvamusteta ennast teostada. (Papp, 2012, 80)

Protivínský ja Münichi (2018) sõnul mõjutab soolist erinevust hindamisel õpetaja ja õpilase suhe. Õpetajad võivad võtta hinde panekul alateadlikult arvesse õpilaste käitumist ja hoolsust. Läbi sellise kuvandi hindavad õpetajad tüdrukuid enamjaolt leebemalt ja kõrgemate tulemustega kui poisse. Kuna hinded on peamine tagasiside õpilaste õppeedukuse kohta, võivad selliselt kallutatud hinded põhjustada uskumusi, mis tegelikkusega enamjaolt ei seostu, vaid suurendavad hoopis põhjendamatu ebavõrdsust õpilaste vahel. Samas valmistab see muret ka lapsevanematele, sest kui saadud hinded ei ole objektiivsed, ei pruugi õpilase edaspidised valikud õpilase tegelike oskuste ja võimete ühilduda.

Seega on olulisel kohal pöörata õpetajatena tähelepanu mitte ainult õpilaste võrdsele kohtlemisele, vaid ka õpilaste võrdsele hindamisele. Õpilase hinne peab vastama tegelikkusele, tema teadmiste ja oskustele, mitte olema tingitud muudest aspektidest.

2.2. Õpetaja sugu ja selle mõju õpilase kujunemisel

Õpetajaskonna sooline koosseis pakub jätkuvalt kõneainet ja seda mitte ainult Eestis, vaid ka teistes Euroopa riikides. Enamjaolt kurdetakse meesõpetajate vähesuse üle. Rootsi jt (2013) sõnul viitab meesõpetajate vähesuse probleemi esiletõstmine arusaama, et mehelikke omadusi hinnatakse väärtuslikumalt kui naiselikke omadusi, andes mõista, et meesõpetaja saab anda õpilasele midagi sellist, mida naisõpetajad ei ole võimelised andma. Elo-Maria Roots (2016) mõönab, et kuigi on oluline, et koolis oleks tööl ka meesõpetajaid, ei peaks keskendumas nende vähesusele. Tähelepanu tuleks pöörata hoopis sellele, et kooli tuleksid tööle ja oleksid tööl sellised õpetajad, kes on teadlikud soostereotüüpidest, mis avaldavad sügavat mõju õpilase kujunemisele, ja oskaksid vältida nende taastootmist. Õpetaja sugu ei ole õpitulemuste puhul määrav, mida tõdeb Ülle - Marike Papp (2012), vaid soost olulisem on õpetajate pädevus (Lahelma, 2000).

Elina Lahelma (2000) sõnul on naiste arvuline domineerimine õpetajaametis rohkem täiskasvanute kui õpilaste probleem koolis. Õpilased ei vaja nais- ega meesrolli mudeleid, vaid nad vajavad selliseid õpetajaid, kes on nende sõnul head õpetamises ja korra hoidmises, on sõbralikud ning pingevabad. Lahelma tõdeb, et nii tüdrukud kui poisid peavad lugu neist õpetajatest, kes kasutavad erinevaid õpetamismeetodeid, kes ei ole valjuhäälsed, kuid hoolitsevad selle eest, et õpilased töötaksid tunnis eesmärgipäraselt.

Kuigi Skelton (2003) nendib, et õpilased samastuvad samasooliste õpetajatega kergemini, on mitmed autorid jõudnud tõdemuseni, et õpilaste arenguks inimsuhete kui ka eeskujustamise seisukohalt on vajalik sooliselt tasakaalustatud õpetajaskond, mitte kindlad rollimudelid. (Gurian & Ballew, 2004; Sarv, 2008)

Elo-Maria Roots (2016) uuringu „Õpilaste ja õpetajate suhted - sooline aspekt“ tulemustest selgus, et kui on valida mees- või naisõpetaja vahel, siis õpilased eelistavad siiski naisõpetajaid. Naisõpetajatele omistasid õpilased “pehmeid“ omadusi, nagu mõistmine ja hoolimine, meesõpetajatele omistati maskuliinseks peetavaid omadusi, mis on seotud võimu ja struktuuriga. Plevyaki (2005) sõnul on naisõpetajad sageli õpilasekesksemad, suhtlevad õpilastega sagedamini ning loovad õhkkonna aruteludeks ja kaudseks õpetamiseks. Mehed on otsekohesemad ja rõhuasetusega aineõpetusel.

Uuringu „Meesõpetajate puudus: probleem õpilastele või õpetajatele?” tulemustest selgus, et poisid nimetavad meesõpetajaid sagedamini oma lemmikuteks seetõttu, et meesõpetajad õpetavad sageli nende jaoks populaarsemaid aineid, kus osalevad ainult poisid. Õpilaste väitel on meesõpetajal ka parem huumorimeel. Naisõpetajaid peetakse kohusetundlikumaks, põhjalikumaks ja täpsemaks, kuid neid suunavad ebaolulised asjad tihti kõrvale. (Lahelma, 2000) Mehed keskenduvad olulisemale ja on oma töös enesekindlamad. (Roots, Kuurme & Kasemaa, 2013).

Tunnused, mida nii tüdrukud kui ka poisid õpetajates hindavad, on mõistvus, hoolivus, õiglus, huumorimeel, tähelepanelikkus, leebus ning sõbralikkus. Olulisele kohale on asetunud ka oskus õpilasi võrdselt kohelda, mida omistati nii mees- kui naisõpetajatele (Lahelma, 2000; Roots, 2016).

Eelnevat arvestades tahavad nii poisid kui ka tüdrukud õppida ja toimetada nii mees- kui ka naisõpetajate juhendamisel ja eestvedamisel. Oluline on see, et õpetajad tunnevad neid ning teavad nende (eri) vajadusi ja töötavad nendega iga päev. Biddulphi (2008) väitel avardab õpetaja, kes tunneb oma õpilasi, nende silmaringi oskuste ja teadmistega, mille abil kujunevad õpilastel vaimsed väärtused.

Iga õpetaja saab muuta paindlikumaks soorollide piire, kui ta edastab oma suhtumiste ja käitumise kaudu selliseid väärtusi ja hoiakuid, mida vajavad nii poisid kui tüdrukud. Mida rohkem on nii poistel kui tüdrukutel stereotüübivabamaid kogemusi ja võimalusi, seda rohkem mõjutab see nende eelarvamustevaba käitumist ka täiskasvanuna.

2.3. Õpetajate ettevalmistus ja enesetäiendus soolise võrdõiguslikkuse edendamisel

Võrdõiguslikkuse eest peavad hoolt kandma naised ja mehed ühiselt. Ei piisa ainult naisõpetajate teadlikkuse tõstmisest võrdõiguslikkuse alal, vaid seda vajavad ka mehed. Valdavalt piirdub Sarve (2008) väitel õpetajate enesetäiendamine peamiselt ainealase täiendamisega.

Projekti „Kas lapsed või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks” uurimistulemuste kohaselt on enamik õpetajatest (82,8 %) lugenud teemavaldkonnast lähtuvalt üksikuid artikleid, alla poole

uuringu osalejatest on soolise võrdõiguslikkuse teemat arutanud kolleegidega, 16,2% vastanutest on iseseisvalt otsinud lisamaterjali erinevatest allikatest, k.a internetist, ning 12,7% on olnud võimalus osaleda teemakohastel koolitustel. (Kütt & Papp, 2013)

Eelnevat arvesse võttes võib järeldada, et õpetajate jaoks ei ole soolise võrdõiguslikkuse teemadest lähtuv kasvatus ja õpetus oluline, sest sellele ei pöörata enesetäiendamisel piisavalt tähelepanu. Seetõttu on äärmiselt oluline teha kindlaks, millised koolitused mõjutavad õpetajate tegevust kõige rohkem ning selgitada välja, kus tunnevad õpetajad kõige suuremat vajadust oma teadlikkuse tõstmiseks soolise võrdõiguslikkuse rakendamisel oma igapäevatoos. TALIS (2019) uuringu kohaselt on olulisel kohal analüüsida, mis on senini enesetäiendamist pidurdanud või olnud takistusteks.

Üliõpilastel on õpingute käigus võimalik võtta lisaained, mis toetavad lisaks oma õppekavale soolise võrdõiguslikkuse mõistmist. Kahjuks aga pole käesoleval hetkel võimalik läbida konkreetseid selleteemalisi koolitusi ja praktikume oma teadmiste parandamiseks, et neid edaspidi oma igapäevatoos teadlikult rakendada.

Mägi jt (2016) poolt õpetajakoolituse ja kasvatusteaduskonna üliõpilaste seas läbiviidud uurimusest selgus, et üliõpilaste hoiakud ja teadlikkus soolise võrdõiguslikkuse küsimustes on head. Soolist võrdõiguslikkust peetakse oluliseks väärtuseks ning ebavõrdses kohtlemises osatakse näha probleemi. Antud uurimuse põhjal võib järeldada, et vähemalt õpetajakoolituse ja kasvatusteaduskonna üliõpilastele läheb antud teema korda ja nad on valmis sellesse panustama.

Elina Lahelma (2011) sõnul on teoreetilisi teadmisi väga vaja, kuid kindlasti on olulisel kohal praktiline osa. Teoreetilisel koolitusel kuulevad õpetajad sageli ainult õpetamisest, praktilisel koolitusel kogevad ka seda, millised võivad reaalsed olukorrad tegelikult olla. Reaalsete olukordade tundmaõppimise järel oskavad õpetajad neid oma töös rohkem märgata ja erinevates olukordades kasutada. Kindlasti ei arene sellised teadmised ja oskused automaatselt, vaid olulisel kohal on nende teadmiste igapäevane järgimine ja kasutamine, mida nendivad ka Lunenberg jt (2007). Sooteemaliste koolituste läbimine aitab õpetajal saada kõigepealt teadlikumaks iseendast ja oma rollist ühiskonnas valitsevate eelarvamuste ja stereotüüpide taastootmisel ning õppida, kuidas luua selline keskkond, mis toetab nii poiste kui tüdrukute soovi ja tahet õppida.

Õpetajatest enesest oleneb palju. Kes näeb olukorra tõsidust ja vajadust muuta käesoleva hetke olukorda, see ka seda teeb. Olemas on erinevad toetavad materjalid, kuid paljud õpetajad ei tea, kuidas ja kust neid leida. Enesetäiendamine antud teemal on kindlasti vajalik kõigi õpetajate jaoks, hoolimata väljakujunenud arvamustest, et mul on juba piisavalt head teadmised.

Õpetajaid on vaja suunata mõistma muutuste vajalikkust, sest õpetaja on see, kellel abil on võimalik muuta õpilaste suhtumist soolisest võrdõiguslikkusesse, tehes seda oma eeskuju ja lähenemisega. Seetõttu on oluline uurida, millised on õpetajate teadmised ja oskused rakendada soolist võrdõiguslikkust oma töös ning kuidas on võimalik parendada õpetajate teadlikkust antud valdkonnas.

3. UURIMUSTÖÖ METODOLOOGIA

Käesolevas osas esitan ülevaate oma uuringuprotsessist, uurimistöö metoodikast, valimi moodustamisest ning andmete kogumise ja analüüsi protsessist.

Uuringuprotsess koosnes neljast etapist:

- I etapp (veebruar 2020 – märts 2021) – uuringu kavandamine; valdkonnaga seotud temaatiliste/teoreetiliste materjalidega tutvumine; allikate valik; uurimisprobleemi formuleerimine;
- II etapp (oktoober 2020 – veebruar 2021) – empiiriliste andmete kogumine; intervjuuküsimuste väljatöötamine; intervjuude planeerimine, läbiviimine ning transkribeerimine; küsimustike koostamine (e-küsitlus); täpsema teemafookuse seadmine;
- III etapp (veebruar – märts 2021) teoreetilise käsitluse loomine; intervjuude kodeerimine;
- IV etapp (märts – aprill 2021) - intervjuude analüüs ning tulemuste esitamine; kokkuvõtete tegemine.

3.1. Uurimistöö metoodika

Tulenevalt uurimistöö teemast ja eesmärkidest on antud töös kasutatud kvalitatiivsest uurimisviisi. Kvalitatiivne uuring võimaldab süvitsi mõista uuritavate arusaamu, teadmisi, vaateid, tõlgendusi ja kogemusi (Mason, 2002).

Kuna uurimistöö eesmärgiks on kirjeldada õpetajate valmisolekut ning teadlikkust edendada õpilastes soolist võrdõiguslikkust kui hoiakulist väärtust, on ühe andmekogumismeetodina kasutatud käesolevas töös poolstruktureeritud intervjuud. Poolstruktureeritud intervjuud iseloomustab paindlikkus, võimalus andmekogumist vastavalt olukorrale ja vastajale reguleerida. (Hirsjärvi, Remes, & Sajavaara, 2005) Samuti on võimalus intervjuu käigus esitada täpsustavaid küsimusi, kui vastused jäävad liialt napisõnaliseks või tunduvad liialt ühesõnalised (Lagerspetz, 2017). Teise uurimismeetodina kasutatakse uurimuses intervjuule sarnaste küsimustega e-küsimustikku (ingl *internet questionnaire*), mida täidab vastaja intervjuueerija abita. (*Ibid*) Uurimistöö eesmärgiks on kaardistada õpetajate kogemusi, hinnanguid ja arusaamu

soolisest võrdõiguslikkusest omaenese arusaamadest, kogemustest ja väärtustest lähtuvalt. Kahte erinevat uurimismeetodit kasutasin olude sunnil, sest Covid-19 pandeemia tõttu puudus võimalus vahetuteks kontaktideks intervjueritavatega.

3.2. Valimigrupi moodustamine ja kirjeldus

Käesolevas töös kasutatakse ettekavatsetud valimi põhimõtet. Ettekavatsetud valmi põhimõtet kasutades lähtus töö autor oma kogemustest, teadmistest ja eriteadmistest uuritava grupi kohta, mille abil võeti valimisse inimesed, keda oli võimalik käesolevat hetkeolukorda arvestades uuringusse kaasata ning kes olid nõus koostööd tegema. (Lagerspetz, 2017)

Käesolev uurimistöö on läbi viidud 2 riigis: Eestis ja Lätis. Uuringusse on kaasatud 3 sihtrühma: Eesti kooli, Eesti osalise vene õppekeelega kooli ning Läti kooli õpetajad. Eesti õpetajaid valides lähtusin sellest, et oleks võrdselt nii mehi kui naisi, Läti ja osalise vene õppekeelega kooli õpetajate puhul polnud seda võimalik järgida. Valimigrupi kuulus 10 õpetajat Eesti koolist: 5 meest ja 5 naist, vene koolist 5 naisõpetajat ning 10 Läti õpetajat: 3 meest ja 7 naist. Uuringus osalenud õpetajad olid vanuses 28 – 65 aastat. Kõige vähem oli töötanud Eesti kooli õpetaja, kellel oli staaži 2 aastat ja kõige kauem oli töötanud Läti kooli õpetaja, kellel oli staaži 41 aastat. Eesti kooli õpetajatega viidi läbi individuaalintervjuud, Läti ja osalise vene õppekeelega kooli õpetajatele saadeti e-küsimustik. E-küsimustiku eeliseks on, et vastaja siseneb talle saadetud lingilt ning kõik vastused salvestuvad otse andmebaasi (Lagerspetz, 2017). Esialgse plaani kohaselt oli plaanis intervjuerida ka Läti kooli õpetajaid, kuid seoses erandolukorraga otsustas töö autor e-küsimustiku kasuks. Osalise vene õppekeelega kool võeti uuringusse seetõttu, et esialgselt ei laekunud pikka aega Läti kooli õpetajatelt ühtegi vastust.

3.3. Empiiriliste andmete kogumine

Käesoleva töö autor pöördus isiklikult Eesti kooli õpetajate poole, selgitades uurimistöö teemat ja eesmärki, samuti anonüümsuse tagamist. Kõik õpetajad olid nõus osalema, andes teada eelnevalt oma ajalisest sobivusest intervjuul osaleda. Õpetajad olid väga motiveeritud. Läti kooli õpetajate poole pöördumiseks kasutas uurimistöö autor isiklikku kontakti, kes on varasemalt olnud seotud Läti riigiga, selgitades välja Läti kooli direktori kontakti ning korraldades

kohtumise. Töö autor kohtus Läti kooli direktoriga, kellele selgitas töö eesmärgi ja uurimistöö osalemise olulisust. Vestluse käigus lepiti kokku, et töö autor saadab küsimustiku lingi direktorile, kes saadab lingi edasi õpetajatele vastamiseks. Kuna käesoleva töö autor ei oska läti keelt, pöördus ta küsimustiku läti keelde tõlkimiseks ning hiljem vastuste läti keelest eesti keelde tõlkimiseks *Anita Tannenberg tõlketeenused OÜ* töötaja Anita Tannenbergi poole.

Uuringus kasutatud poolstruktureeritud intervjuu koosneb 3 taustainformatsiooni küsimusest ning 20 konkreetsest teemaga seotud küsimusest. Küsimused on jaotatud 5 teemaplokki: sissejuhatavad küsimused (üldandmed); sooline ebavõrdsus; sooline võrdõiguslikkus; õpilaste võrdne kohtlemine ning õpetajate teadmiste ja oskuste parendamine. E-küsimustik koosneb samadest intervjuuküsimustest, kõikidele küsimuste vastamine on kohustuslik ning küsimustik ei võimalda liikuda edasi enne, kui eelnevale küsimusele on vastatud. Eesmärgiks on saada võimalikult mitmekülgselt õpikogemuste ja teadmistega õpetajate arvamusi ning kogemusi. Läti kooli õpetajate vastustest loodab töö autor lisaks teadmistele ja oskustele kasutada oma töös soolist võrdõiguslikkust, välja selgitada ka sarnasusi ja erinevusi kahe riigi vahel.

Kvalitatiivse intervjuu ettevalmistus peab olema põhjalik, eeldab planeerimist ning intervjuu käigus teemas ja ajas püsimist (Mason, 2002). Käesoleva töö autor viis enne läbi pilootintervjuu uuringus mitteosaleva õpetajaga, et testida küsimustest arusaamist ning selgitada välja küsimustest mitteamine, võimalikud kordused või muud ebakõlad. (Lagerspetz, 2017) Intervjuude jooksul nimesid ei nimetatud. Uurimistöö tulemustes anonüümsuse tagamiseks on intervjuueeritavad tähistatud koodidega: Eesti kooli õpetajad vastavalt intervjuueerimise järjekorrale EÕ1 – EÕ10, osalise vene õppekeele kooli õpetajad vastavalt VÕ1 – VÕ5 ja Läti kooli õpetajad vastavalt LÕ1 – LÕ10. Mees- ja naisõpetajate vastuste eristamiseks on lisatud juurde M või N.

Intervjuud salvestati diktofoniga ning helifaile transkribeeriti automaatselt, kasutades selleks TTÜ Küberneetika Instituudi foneetika- ja kõnetehnoloogia laboris väljatöötatud tehnoloogiat. (Alumäe, Tilk, & Asadullah, 2018) Intervjuu lindistamise eeliseks vajab äramärkimist järgnev – saab paremini keskenduda vastuste kuulamisele ning järgneva küsimuse ettevalmistamisele (Lagerspetz, 2017). Peale intervjuu transkribeerimist intervjuud kustutati.

3.4. Empiiriliste andmete analüüs

Andmete analüüsiks kasutatakse käesolevas töös kvalitatiivset teemaanalüüsi, kus tekstmaterjali analüüsimisel sõelutakse välja sarnase tähendusega tekstiosi – sõnu, maininguid, väljendeid ja lauseid, mida tähistatakse sobiva kategooriaga. Braun ja Clarke'i (2006) sõnul iseloomustab kvalitatiivset teemaanalüüsi, võrreldes teiste teemaanalüüsi meetoditega paindlikkus ja läbipaistvus, olles protsess, mis aja jooksul areneb ning mida ei tohi teha kiirustades. Teemaanalüüsi protsessis lähtusin Brauni ja Clarke'i (2006) 6 etapi järgi:

- I etapp – transkriptsiooni kuulamine, andmete korduv lugemine, märkmete tegemine;
- II etapp – andmetele esialgsete koodide loomine;
- III etapp – teemade otsimine, kategoriseerimine;
- IV etapp – teksti ülevaatamine, teemade sobivuse kontrollimine;
- V etapp – lõplik teemade nimetamine, olulisema väljaselgitamine;
- VI etapp – tulemuste esitamine näidetega.

Analüüsi tulemusena kerkisid esile järgmised teemakategooriad ja nendest lähtuvalt alakategooriad:

1. Võrdõiguslikkuse tähendus ja olulisus õpetajate arusaamades
2. Sooline ebavõrdsus
 - märkamine ning kokkupuuted ebavõrdse kohtlemisega ühiskonnas;
 - märkamine ning kokkupuuted ebavõrdse kohtlemisega koolis;
3. Õpetajate valmisolek – erinevad lähenemised õpilaste võrdseks kohtlemiseks igapäevastes tegevustes
 - Tähelepanu pööramine;
 - Keelekasutus ebavõrdsuse taastootmisel;
 - Hindamine õpilase arengu kajastamisel;
 - Õpistiil õpilase arengus;
 - Õppemeetodid ja õpisisu õpilase arengu toetajana;
 - Õpetaja õpilaste soorolli kujundajana;
4. Õpetaja kui soolise võrdõiguslikkuse edendaja

4. TULEMUSED

Käesolevas peatükis esitan uuringu tulemusi lähtuvalt eelmise peatüki lõpus väljatoodud kategooriatest ja nende alakategooriatest. Uurimistulemusi illustreerin tsitaatidega respondentide intervjuudest, lisan endapoolse tõlgenduse ja arutelu. Tulemuste esitamisel on intervjuueeritavate tsitaadid kaldkirjas, samuti on tõlgendamisel abiks tingmärk /.../, mis näitab tsitaadist välja jäänud lõiku.

Käesolevas töös on vastajad jagunenud kaheks: ühed, kellega on tehtud intervjuu, ja teised, kes vastasid interjuus olnud samadele küsimustele olude sunnil kirjalikult. Seetõttu esitan tulemusi osalejate vastustena, mitte ei too intervjuu ja küsimuste vastuseid eraldi märkides välja.

4.1. Võrdõiguslikkuse tähendus ja olulisus õpetajate arusaamades

Soolise võrdõiguslikkuse edendamine ühiskonnas on väga oluline. Ühed olulisemad võrdõiguslikkuse edasikandjad ja suunanäitajad sellel teel on õpetajad. Õpetajate teadmistest ja oskustest sõltub palju ja seega on oluline mõista, millised on õpetajate endi teadmised võrdõiguslikkusest ning kui võrd olulist rolli antud teema õpetajat arusaamades omab.

Enamuses uuringus osalejate vastustes valitsesid üsna sarnased arusaamad võrdõiguslikkuse tähendusest. Õpetajate jaoks tähendab sooline võrdõiguslikkus võrdsust kõigis aspektides: võrdsed õigused, võrdsed kohustused ja võrdne vastutus. Keegi ei tohi olla nende sõnul halvemas positsioonis kui teine ning kellelegi ei tohi soost tingituna osaks saada ebavõrdset kohtlemist.

Soost olenemata kõiki koheldakse ühtsete põhimõtete alusel, ei ole nii, et vot meestele on nüüd ainult see lubatud ja naistele, ainult see lubatud. (ENÕ 7)

Inimene, olenemata soost, võib saavutada kõrgeid tulemusi igas valdkonnas, saada mis tahes eriala inimeseks, saada mis tahes ametikoha, saada tehtud töö eest tasu vastavalt tehtud tööle. (VNÕ 5)

Respondentide vastustest oli selgelt mõisteta, et kõikidel inimestel on ühine vastutus ühiskonna ees. Sugu ei tohiks ära määratleda seda, mida sa tohid ja mida sa ei tohi, vaid sul on vabadsus valida.

Soolise võrdõiguslikkuse teema olulisus ühiskonnas tekitab uuringus osalejates vastakaid seisukohti. Ühele poolele on asunud need, kes näevad, et antud teema on aktuaalne ja oluline, mida peab inimestele ja inimestena teadvustama. Teisel poolel on need, kes enamjaolt ei näe probleemi, kuna nende arvates on olukord muutunud ja seeläbi võrdsus saavutatud.

See on kindlasti oluline. Seda tuleb ikkagi kogu aeg inimestele teadvustada. (ENÕ 4)

Ma arvan, et see pole asjakohane. 1. Paljud naised omandavad "meeste" elukutseid, mehed omandavad "naiste" elukutseid. 2. Naised teenivad sageli rohkem kui mehed. 3. Isegi perekondades "vahetavad" mehed ja naised rolle. (VNÕ 5)

Olulisena märkis üks vastaja ära eelneva ja käesoleva põlvkonna kasvatuse vahe, mis võib mõjutada soolise võrdõiguslikkuse mõistmist.

Minu põlvkond võib-olla veel tunnetab seda taaka, eks ju, et, et kuidas ikkagi olid kindlad rollid on ju, aga võib-olla jah, see uus põlvkond enam ei võetasegi kõiki võrdselt ei ole seda vahetegemist nii, nii väga. (ENÕ 7)

Eelpool nähtule toetudes on näha, et antud teemale tuleb siiski pidevalt mõelda ja sellest rääkida, et ei kujuneks arusaam, et ühiskonnas on võrdsus saavutatud. Meesõpetajad, nii Eestis kui Lätis, näevad soolise võrdõiguslikkuse saavutamisest ühiskonnas erinevamat pilti kui naisõpetajad. Nende väitel on sooline võrdõiguslikkus ühiskonnas saavutatud ja see ei ole oluline problem, mida märgata. Kooli kontekstis näevad meesõpetajad teistsugust pilti ning võrdsuse saavutamine on oluline ka neile.

Loomulikult. Kui juba väike inimene tunneb, et üht sugu eelistatakse teisele, siis see kinnistub temas ja see tähendab seda, et seda tuleb kindlasti järgida. (EMÕ 10)

Sellest peab rääkima kogu aeg. On veel stereotüüpe ühiskonnas, mis võivad kiiresti lastele külge jääda. (LMÕ 3)

Uuringus osalejad leidsid, et võrdse kohtlemise põhimõte on koolis väga oluline, kuid seda ei tohiks üle tähtsustada, sest koolis on ka teisi olulisi teemasid, millega igapäevaselt tegeleda.

Olulisel kohal on olukorra märkamine ja endale teadvustamine, et seda siis teadlikumalt järgida. Teadlikum järgimine oleneb palju ka sellest, kas sa oled algaja õpetaja, kes ei oska veel kõiki võrdselt kohelda, või kogunud õpetaja, kellel võivad alateadlikult eksimused ette tulla.

Ühes klassis oli niimoodi, et väga aktiivsed tüdrukud tahtsid kogu aeg tahvli ees käia. Ja siis keegi ütles, et nagu, et see on ebaaus, et vaid ühed käivad, siis mõtlesin, et teeme siis niimoodi, et üks kord siis käib tüdruk, teinekord poiss ja et seal nagu oli see võrdõiguslikkus, vajalik, et nagu, et nagu mõlemad saaks, nagu öelda, tasakaalus käia. (EMÕ 9)

Vähemalt ma püüan niimoodi, ma ei tea kindlasti, alateadlikult võib ju mingeid eksimusi ka ette tulla kindlasti. (ENÕ 1)

Tegelikult peab jah jälgima väga seda, et mida ma seal tunnis teen ja lähtuma sellest, et ma jääks võimalikult neutraalseks, eriti just laste maailmas. (ENÕ 5)

Igapäevane töö nõuab õpetajatelt olulisi oskusi, oskamaks näha ennast selles rollis. Suurem osa uuringus osalejatest tõid välja, et oma igapäevases töös püütakse järgida, et kõiki koheldakse võrdsena ja nõutakse neilt ühepalju. Igale lapsele püütakse läheneda individuaalselt ning vastavalt tema võimetele.

Võrdsete võimaluste loomisel võib tulla ette ka takistusi, mis pole seotud ei õpetajate ega kooliga, vaid vanematega. Ühe Läti õpetaja vastusest selgus, et kuigi koolis on loodud võimalused õppida tundma vastassoole omaseid töövõtteid, leidub vanemaid, kes on sellele vastu.

Ka Lätis, kuid uue lähenemisviisi väljatöötamisel protestivad mõnikord stereotüüpe toetavad vanemad. Näiteks ei pea tüdrukud käima tööõpetuse tundides, kus nad saaksid puiduga töötada. (LNÕ 9)

Uue lähenemise all on mõeldud võimalust õppida tundma tüdrukutel tööõpetuse tunnis poistele omaseid alasid ja poistel kodunduse tunni raames tüdrukutele omaseid alasid. Eesti kooli õpetajate sõnul lihtsa, osalise vahetuse (mõni nädal) käigus meeldib nii poistele kodunduse tundides kui ka tüdrukutele tööõpetuse tundides osaleda. Aine teadliku valiku teisele sugupoolele omastest tegevustest teevad aga vähesed.

Kui nad saavad seda vaheldust, siis on kõik neile sobilik. (EMÕ 6)

Kui ta tahab, siis on täiesti võimalik teha nii-öelda neid poiste töid ja olla poiste grupis. Samas poisil on võimalus ka tüdrukute gruppi minna, aga ükski poiss pole läinud kunagi, aga tüdrukuid on järjest rohkem. (EMÕ 3)

Eesti koolis on neljandas klassis õppival õpilasel teadlikult võimalik valida, kas minna õppima tehnoloogiat või tegema käsitööd. Eesti koolis on õpetajate sõnul seda võimalust kasutamas juba päris mitmed tüdrukud, kuid poisid mitte.

Võrdõiguslikkuse loomine klassis on väärtus, mis nõuab oskust kõigilt õpetajatelt. Õpetajad hindavad oma teadmisi ja oskusi selles vallas erinevalt. On õpetajaid, kelle jaoks on see oluline, kuid on ka õpetajad, kes sellele tähelepanu ei pööra või ei oska pöörata. Enamjaolt töid vastajad välja, et nad lähtuvad oma töös enda sisetundest, kasvatuses ja oma kogemustest, kuid nad ei mõtle sellele pidevalt.

Ja ma arvan, et mul on päris hea head kogemused. /.../ Ikkagi elukogemustest mina lähtun ja lastega rääkimisest, et mingeid eraldi tunde ma ei tee ju sellest, et nüüd hakkame rääkima soolisest võrdõiguslikkusest, seda ei ole, aga need teemad käivad kindlasti minu tundides kogu aeg läbi, need on arutelu kohad. (ENÕ 7)

Natuke seadustest, oskustest - mis on omandatud enda hariduses ja perekonna kasvatamisel. (LNÕ 7)

Mitmete uuringus osalejate väitel puuduvad neil vajalikud teadmised ja oskused võrdõiguslikkuse printsiibi rakendamiseks klassis, mistõttu teevad õpetajad otsuseid ja valikuid selle põhjal, mida nad ise õigeks peavad. Abiks on olnud ka üldtunnustatud reeglid. Suhtumisel – tean täpselt, mida ma teen – on samuti oma roll.

Keegi pole õpetanud, oma heaks arvamise järgi, teen ma arvan. Ja ma arvan, see on vanematepoolne kasvatus ja üldtunnustatud reeglid, mis meie ühiskonnas kehtivad nii-öelda. Ma ei ole otseselt kuskilt lugenud, õppinud, vaadanud. (EMÕ 3)

Ma ei mõtle sellele iga päev. Need ongi minu teadmised. Ma teen täpselt nii, nagu õigeks pean. (EMÕ 2)

Kogutud andmetest selgus, et õpetajad peavad enamjaolt soolise võrdõiguslikkuse edendamist oluliseks. Olulisel kohal on kõigi õpetajate ühine panustamine, mitte eelarvamuslik suhtumine. Kindlasti on oluline ja vajalik sellele igapäevaselt tähelepanu pöörata, sest mitte kõigi arusaamadesse ei ole selle vajalikkus veel kinnistunud. Õpetajad lähtuvad sageli oma tõekspidamistest ja uskumustest, et nii ongi õige. Nii Eesti koolide õpetajate kui ka ka Läti kooli õpetajate arusaamades valitsesid küllaltki sarnased arusaamad.

4.2.Sooline ebavõrdsus

Stereotüüpsed arusaamad naiste ja meeste rollist ühiskonnas mõjutavad inimeste valikuid ning soodustavad naiste ja meeste sotsiaalset ja majanduslikku ebavõrdsust. Ühiskonnas levinud eelarvamused ja soostereotüüpne lähenemine on pidurdanud oskust märgata soolist ebavõrdsust ja sellest tingitud probleeme. Olulist rolli mängivad ka madal teadlikkus ning vähesed oskused ebavõrdsele kohtlemisele reageerida.

4.2.1. Märkamise ning kokkupuuted ebavõrdse kohtlemisega ühiskonnas

Võrreldes varasema ajaga, on inimkond muutunud teadlikumaks ja sooküsimustele pööratakse üha rohkem tähelepanu, kuid probleemid on visad kaduma. Ebavõrdsust osatakse tänapäeval märgata rohkem nii ühiskonnas üldisemalt kui ka oma lähikeskkonnas. Iga inimene tajub ja märkab seda erinevalt: kes ignoreerib, kes kannatab, kes võtab midagi ette olukorra parandamiseks.

Uuringus osalejate sõnul ei ole sooline ebavõrdsus ühiskonnas probleemiks, kuid see on tuntav. Seda tõdeb enamus respondentidest nii Eesti kui Läti koolides. Ebavõrdsust märgatakse enamjaolt meeste ja naiste sama töö eest palga saamisel, nais- või meessoos eelistamisel töökohtades ning rollide jagamisel peres. Mida rohkem antud teemale tähelepanu pööratakse, seda vähemaks ebavõrdse kohtlemise ilminguid jääb.

Ma nagu arvan, et see otseselt väga suur probleem ei ole. Kindlasti on ju mingisuguseid eluvaldkondi, kus on naised justkui nagu rohkem eelistatud kui mehed või vastupidi. (EMÕ 9)

50/50, sest on töökohti, kus eelistatakse mehi. Ehk isegi erineb tasu/palk. Peres - rollide, töökohustuste jagamine. (LNÕ 7)

Ta on olnud meie ühiskonnas, aga noh, nüüd ütleme, on sellest rohkem räägitud, kõlapind on suuremaks läinud ja mida rohkem sellest räägitakse, see järjest nagu läheb vähemaks, inimesi teavitatakse sellest soolisest ebavõrdsusest rohkem. (ENÕ 4)

Ebavõrdsust märgavad ja tunnistavad rohkem naised kui mehed. Osalejate vastustest selgus, et üldjuhul pole neid ebavõrdselt koheldud. Ainult üks uuringus osalenud õpetaja tunnistas, et teda

on ebavõrdsena koheldud seoses õpitava ametiga, aga see oli tema jaoks pigem positiivses kui negatiivses mõttes.

Jah, kunagi, kui ma õppisin teist eriala, siis meid, tüdrukuid, oli kursusel 6 ja kogu aeg rõhutati seda, et meesterahvad ja naisterahvad, et meestetööd ja naistetööd. Ja aga mitte negatiivses võtmes, vaid positiivne oli, et tegelikult selle ametiga oleks saanud ka naised hakkama, aga seal juba tehti vahet, kas on naine või mees. (ENÕ 5)

Ebavõrdsusest räägitakse tänapäeval rohkem. Seda ei vaikita maha, sest inimesed on muutunud teadlikumaks ning julgetakse ebavõrdsusele rohkem vastu seista. Õpetajad tunnetavad probleemi ühiskonnas, aga ei pea seda väga oluliseks. Olulisus sõltub osaliselt ka sellest, kas nad on tunda saanud seda isiklikult või mitte.

4.2.2. Märkamine ning kokkupuuted ebavõrdse kohtlemisega koolis

Uuringutes on leitud (Roots, 2016), et poisse ja tüdrukuid koheldakse koolis erinevalt. Õpilaste erinev kohtlemine viib selleni, et õpilased tajuvad koolikeskkonda erinevalt, mis omakorda mõjutab õpilaste õppeedukust. Sageli me ei taju olukorra tõsidust enne, kui sellele juhitakse tähelepanu. Sarnast arvamust jagab ka Tiiu Kuurme (2014), kelle sõnul tuleb õpetajad suunata märkama soolist ebavõrdsust ja oma rolli selles.

Uuringus osalejate vastustest selgus sarnasus eelpool mainituga. Enamjaolt kohtlevad õpetajad poisse ja tüdrukuid erinevalt. Õpetajad märkavad poisse ja nende tegevusi rohkem, mistõttu ollakse kiiremini valmis sildistama nende käitumist. Tüdrukute sarnased tegevused jäävad sageli õpetajal märkamata, sest on loodud kuvand, et nad on viisakad ja rahulikud ning on võimelised õppetööga iseseisvalt hakkama saama ja nendega muresid ei ole. Poiste puhul tehakse rohkem üldistusi ja nendega pahandatakse enam.

Kui klassis on poiss, kellel on potentsiaali, piüüavad õpetajad teda ergutada ja suunata, tüdrukute puhul tehakse seda palju vähem. (LNÕ 2)

Poiste puhul ollakse kiiremini valmis sildistama, ütlema, et halva käitumisega, kui tüdrukute puhul. Tüdrukutele antakse natuke rohkem armu, näiteks kui tunni ajal juttu räägivad, siis ka esimese eksimuse puhul ollakse poiste vastu karmimad. (VNÕ 2)

On ikka olnud, kui poiss ja tüdruk teevad mõlemad ühte asja, näiteks näpivad telefoni, poiss lärmaakamalt, tüdruk vaiksemalt, poiss saab pahandada, tüdruk mitte. Tüdruk jääb karistuseeta ja me ei märka teda. Esimesena jääb ikka silma poiss. /.../ Kindlasti võivad olla eelarvamused ja tehakse ka poiste suhtes üldistused. (ENÕ 1)

Ebavõrdset suhtumist õpilastesse ei saa tunnistada ühe poole kasuks või teise poole kahjuks. On õpetajaid, kes väidavad, et eelistatakse tüdrukuid, on õpetajaid, kes väidavad vastupidist. Poiste eelistamist reaallainetes nähakse rohkem algastmes. Leebemat kohtlemist ühe või teise sugupoole kasuks tõid esile need klassijuhatajad, kelle klassis on selline olukord laste ütluste näol aset leidnud.

Olen ise näinud, kuidas eelistatakse poisslapse ja sellepärast, et poisid mõtlevad kindlasti reaallainetes võibolla efektiivsemalt ja sellega tuleb ka mõnedel õpetajatel siis poiste eelistus. Eriti teravalt on see eelistus näha algastmes, vanemas astmes see eelistus nagu kaob, et tüdrukud nagu ja poisid on rohkem võrdsed. (ENÕ 5)

Meesõpetajad kohtlevad tüdrukuid natuke leebemalt ja naisõpetajad poisse leebemalt. (EMÕ 6)

Näiteid ebavõrdsest kohtlemisest toodi pigem teiste õpetajate näol kui enda tegevusest. Ainult üks uuringus osaleja julges tunnistada, et ta on õpilasi tunnis ebavõrdselt kohelnud, kuna on eelistanud tüdrukuid põhjusel, et nad on tunnis aktiivsemad kui poisid ja pingutavad seetõttu rohkem.

Eelistasin tüdrukuid rohkem. /.../ Ma ei ole nendega nii kuri ja tulen rohkem vastu. Üldiselt on tüdrukud sellised, kes nagu tahavad rohkem õppida ja nõnda nagu pingutavad ja küsivad rohkem ja mõni poiss ongi see, kes ei julge küsida või ta ei taha küsida ja siis ta tunneb, et koheldakse ebavõrdselt. (EMÕ 9)

Ebavõrdset kohtlemist on õpetajad märganud ka erinevatel koolivälistel üritustel. Poiste osalemist hinnatakse esinemistel kõrgemalt kui tüdrukute oma, väärides tunnustust ainult sellepärast, et ta üldse osaleb.

Ka võistlustel, näiteks esinedes, jutustajate konkursil, kui poiss osaleb, hinnatakse teda kõrgemalt, sest - see on poiss, hea, et ta üldse osaleb. (LNÕ 10)

Koheldakse küll. Mina olen seda märganud mõnel konkursil, kus poiss esineb ja žürii on suhtunud tunduvalt leebemalt, tunduvalt sõbralikumalt. Ja on ära maininud või esile tõstnud ta ainult tänu sellele, et ta on poiss, sest kaunite kunstidega ju üldjuhul poisid ei taha ja ei viitsi tegeleda, ütleme kas õppida midagi pähe, näiteks minna luulekonkursile. Kui poiss on sinna läinud, siis on ta loomulikult suurema tähelepanu all ja väärrib nagu tunnustust selle eest, et ta kohale läks. (ENÕ 1)

Eepool mainitust nähtub, et enamjaolt märkavad õpetajad ebavõrdset käitumist, mida üht või teist sugupoolt eelistades koolis ja väljaspool kooli tehakse. Poisse märgatakse nende käitumise pärast rohkem, tüdrukuid vähem. Mitmete õpetajate vastustest nähtus ka teistsugust lähenemist. Kõiki koheldakse ühtemoodi, kuid kui suhtutakse poistesse ja tüdrukutesse erinevalt, siis ei ole see kindlasti soost tingitud, vaid muudest aspektidest. Selline arusaam kordus kõigi kolme kooli õpetajate vastustes.

4.3. Õpetajate valmisolek – erinevad lähenemised õpilaste võrdseks kohtlemiseks igapäevastes tegevustes

Õpetajal on koolis väga tähtis roll nii teadmiste andja ja kandjana kui ka õpilaste võrdsel kohtlemisel. Sageli ei märka õpetaja ise, mida ta teeb või kuidas teeb, mida ütleb või kuidas ütleb, kuigi ta on veendunud, et suhtub kõikidesse võrdselt, ei oma eelarvamusi ega stereotüüpset lähenemist. Õpilaste jaoks on aga oluline, et õpetaja esitaks neile võrdseid nõudmisi ja nad saaksid õpetajalt võrdset tähelepanu ning juhendamist. Õpilased peavad olema kindlad, et neid hinnatakse samade kriteeriumide alusel, mitte ei tehta vahet. Õpetajate eelarvamusel on enamjaolt teavustamata ning neile toetuv käitumine ettekatsetamatu, mistõttu on oluline õpetajate teadlikkuse tõstmine, aitamaks märgata igapäevast õpilaste kohtlemist.

4.3.1. Tähelepanu pööramine

Õpetajatel on erinevad arusaamad õpilaste võrdsest kohtlemisest. Uuringus osalenud õpetajad väitsid, et nad kohtlevad kõiki lapsi võrdselt, lähenevad igale õpilasele individuaalselt, kuid aidades rohkem neid, kellel on probleemid ning kes on nõrgemad. Samas täpsemalt uurides tunnistavad osalejad siiski 3 erinevat seisukohta õpilastele tähelepanu pööramisel: võrdselt

kõigile, rohkem poistele või rohkem tüdrukutele. Esimesest seisukohta jagades pööravad õpetajad tunnis, olenemata soost, kõigile õpilastele võrdselt tähelepanu, kuid tähelepanu saab rohkem see, kellel on soov ja tahe õppida, või see, kes ei saa aru, samuti selline õpilane, kes oma käitumisega seda nõuab.

Ma arvan, et tähelepanu ei olene soost, vaid pigem käitumisest ja õpiedukusest. Positiivset tähelepanu saavad rohkem edukamad õpilased ja negatiivset tähelepanu käitumisraskustega õpilased. (VNÕ 2)

Vahet ei tehta, keskendutakse ehk rohkem neile, kes mõistavad ja teavad, või vastupidi - neile, kes ei saa aru. (LNÕ 7)

Oluline pole sugu, vaid võime, motivatsioon, soov. (LMÕ 10)

Võrdse tähelepanu jagamist õpilastele tunnistasid kõigi kolme kooli õpetajad. Osalise vene õppekeelega koolis väitsid seda kõik õpetajad, Läti kooli õpetajate vastustes oli seda märgata rohkem kui Eesti kooli õpetajate ütlustes.

Poistele suuremat tähelepanu pööravad kõige rohkem Eesti kooli õpetajad, kelle sõnul teevad nad seda seetõttu, et poisid on sageli rahutumad ja neid peab rohkem keelama ja korrale kutsuma, kuid see ei tähenda seda, et neid seetõttu eelistatakse või vastupidi, neisse suhtutakse kuidagi teisiti. Poisid tahavad töö kiiresti valmis jõuda, et saaks teistele tegevustele keskenduda.

No rohkem natuke ikka poistele, sest nad on natuke elavamad, rahutumad, emotsionaalsemad ja kannatamatamad, teen ruttu ülesande valmis ja siis ruttu-ruttu ütlen õpetajale selle vastuse. (ENÕ 4)

Poisid vajavad tähelepanu rohkem ja võib-olla tõesti, et neid tuleb rohkem keelata või korrale kutsuda. See ei tähenda, et neid eelistatakse või neid halvustatakse. (ENÕ 1)

Ühe uuringus osaleja vastusest selgus, et reaalinetes esineb olukordi, kus siiski eelistatakse ja pööratakse rohkem tähelepanu poistele, kuna poiste vastused on kiiremad ja konkreetsemad kui tüdrukute omad.

Kindlasti reaalinetes pöörataksegi tähelepanu rohkem poistele, sest sealt tulevad nagu sellised täpsemad vastused. Tüdrukud tahavad pikka juttu rääkida. Reaalinetes on vaja väga konkreetne olla. (ENÕ 5)

Tüdrukutele rohkema tähelepanu pööramist põhjendavad õpetajad sellega, et tüdrukud ise otsivad rohkem tähelepanu, nad on aktiivsemad ja õppimisele motiveeritumad. Õpetajate sõnul on tüdrukuid mugavam õpetada, nad on kuulekamad ja püüavad järgida õpetaja poolt öeldut. Poisse on aga sageli raske kaasata erinevatesse tegevustesse ja vestlusteemadesse.

Tüdrukutele, kuna õppeprotsessi juhivad tavaliselt õpetajad ja tüdrukud on "mugavamad" ja kuulekamad või sama mõtteviisiga. (LNÕ 9)

Ma arvan, et tüdrukutele pööratakse rohkem tähelepanu, sest tüdrukud on noh, selles mõttes tüdrukud ise nagu püüavad seda tähelepanu. /.../ Nad on aktiivsemad tunnis ja siis tahes- tahtmata, kui mingid vestlusteemad on, siis tüdrukud on algatajad ja poisse on pigem nagu raske kaasata. (ENÕ 7)

Õpetajad jagavad tähelepanu erinevatel põhjustel. Üldjuhul ei eelistata konkreetselt üht või teist sugupoolt, kuid erinevusi tuleb ette. Uuringus osalejate esialge ütlus andis mõista, et kõik saavad võrdset tähelepanu, kuid mida rohkem teema avanes, seda rohkem tõdeti, et erinevus siiski on, aga seda ei osatud esialgu märgata.

Õpilased vajavad lisaks õpetaja võrdse tähelepanu saamisele koolis ka võrdset märkamist ja lähenemist muudes õppetööga seotud aspektides: keelekasutusel ja hindamisel, õpistiilidega arvestamisel, õppemeetodite ja õpisisu erinevas vajaduses. Poisid ja tüdrukud õpivad ja jõuavad koolis edasi erinevalt, kuid põhjus, miks see nii on, pole veel selge. Järgnevad alapeatükid aitavad mõista eespool mainitud aspekte õpetajate nägemusest õpilaste võrdsel kohtlemisel.

4.3.2. Keelekasutus ebavõrdsuse taastootmisel

Keel aitab mõista maailma. Keeles väljenduvad arusaamad sellest, mida tohivad teha poisid ja mida tüdrukud. Uuringus osalejate vastustest selgus, et osa õpetajaid ei ole enda ega teiste õpetajate keelekasutuses poiste ja tüdrukutega rääkimisel erinevusi märganud. Enim oli sellisel arvamusel Läti kooli õpetajad, kelle kümnest vastusest oli see mainitud üheksal juhul. Ka osalise vene õppekeelega kooli õpetajad jäid üldjuhul sarnasele seisukohale.

Ma arvan, et räägitakse ühtemoodi. See ei sõltu soost, vaid õpilaste tegemistest. Kui peate kiitma või tegema märkust, ei ole ju tähtis, mis soost ta on. (VNÕ 5)

Ma ei ole keelekasutuses mingeid erinevusi märganud. (LNÕ 2)

Ülejäänud õpetajate vastustest selgus, et tegelikult märkavad nad tüdrukute ja poistega rääkides olulist vahet. Poistega saab rääkida otse, ilma keerutamata. Tüdrukutega räägitakse sageli emotsionaalsemalt ja öeldud pehmemates.

Poistega saab rääkida otse ja täpsemalt, tüdrukutega emotsionaalsemalt. (LNÕ 4)

Poistega ollakse rohkem otsekohesem kui tüdrukutega, tüdrukutega räägitakse pehmemalt. Palun pane suu kinni vs Palun ole tasa. (VNÕ 2)

Poistega rääkides erineb ka lauseehitus. Neile öeldud laused peavad olema lühikesed ja konkreetsed ning sisaldama täpset juhust. Pika selgituse andmisel ei ole mõtet, sest tal läheb enamuse õpetaja poolt öeldust kaduma. Tüdrukud aga ootavad pikemaid juhiseid ja lisaselgitusi.

Poistele ei ole mõtet pikka lauset öelda, poistega peab olema konkreetne, lühike, täpne. Tüdrukutele võid selgitada pikemalt, lisaväljendeid kasutades, aga poistele ei. Mitte mingil juhul, ei ole mõtet, neil on juba mõte läinud. Poisid tahavad konkreetset juhust. (ENÕ 5)

Olulisena märkisid õpetajad ka ära hääletooni, millega nad õpilaste poole pöörduvad. Poiste poole pöördudes on hääletoon karmim ja ütlused järsemad. Tüdrukutega räägitakse rahulikumalt ning malbema hääletooniga.

On ikka vahe tüdrukute ja poistega rääkimisel. Tüdrukutega räägid vaikselt ja rahulikult, poisiga sa peadki natukese kurjemat häält tegema. /.../ Natukese karmimad reeglid on. (ENÕ 4)

Võib-olla poistega noh, võib-olla natukene karmimalt. Just see hääletoon, et kuidagi nagu üldjuhul tüdrukutega räägitakse nagu rahulikumalt või selliselt nagu leebemalt. (EMÕ 3)

Õpetajad tunnistavad, et enamjaolt on ikka vahe poiste ja tüdrukutega rääkimisel. Poistega ollakse otsekohesemad kui tüdrukutega. Õpetajad teevad seda automaatselt ega pööra sellele erilist tähelepanu. Olulisel kohal on nende sõnul kõikide õpilastega viisakas ja korrektne sõnakasutus. Kindlasti oleneb see ka lapse iseloomust ning õpilase ja õpetaja omavahelistest suhetest.

Õpetaja keelekasutus ei olene ainult sellest, kuidas ta õpilastega räägib. Olulisel kohal on ka see, mida ta ütleb. Tihti ütleme me sõnu ja väljendeid, mis kannavad endas stereotüüpseid

eelarvamusi ühe või teise soo suhtes. Õpetaja peab sellistele väljaütlemistele pöörama tähelepanu, sest sellised väljendid taastoodavad soolist ebavõrdsust.

Osalise vene õppekeele kooli õpetajad ei märka oma keelekasutuses selliseid väljendeid, mis teeksid ühele või teisele sugupoolele liiga. Läti ja Eesti kooli õpetajate poolt välja öeldud väljendites on näha sarnasusi, kus väljendatakse ühele või teisele sugupoolele omaseid käitumisi ja eelarvamusi. Eelarvamustes valitseb selline nägemus - poisid on rumalamad, tüdrukud tublimad.

Klassikaline - poisid ei nuta, mida sa siin teed - see ei ole mõeldud tüdrukutele, kõik poisid on rumalad. (LNÕ 8)

Mehed ei nuta või võtame sellesama: kolm on koolipoisi hinne. Aga just poisi, mitte tüdruku. Et järelikult nagu poiss võiks selle saada, aga tüdruk ei tohi seda saada. Tüdrukud on tublimad. Väljend tüdrukute puhul - oi, kuidas sinul on tegemata? Ei või olla. Ja poisi puhul ei panegi see võib-olla mõne puhul imestama, et tal on tegemata. (ENÕ 1)

Enamjaolt jäävad kõluma väljendites ütlused, mis suunavad tähelepanu käitumisele. Tüdrukud ei tohi käituda nii nagu poisid ja poisid ei tohi nii käituda nagu tüdrukud.

Ega sa poiss ei ole, et sa niimoodi mürgeldad. Sa käitud nagu pätt. /.../ Te lobisete nagu turumutid. (ENÕ 8)

Õpetajad püüavad enamjaolt vältida oma keelekasutuses selliseid väljendeid, mis taastoodavad soolist ebavõrdsust, kuid neid siiski veel leidub. Jätkuvalt on kasutusel väljendid: poisid ei nuta, ära käitu nii nagu tüdruk või nii nagu poiss. Õpetajad ei oska veel teadlikult oma keelekasutusele tähelepanu pöörata, nad vajavad suunamist selle märkamiseks.

4.3.3. Hindamine õpilase arengu kajastamisel

Ka hindamisel on hariduse kontekstis kindel roll. Hindamise abil saame teada, kas õpilane on omandanud selle, mis on õppetöös olnud eesmärgiks või mitte. Õpilase sugu ei tohi hindamisel määravaks saada. Õpilane peab saama hinde vastavalt oma teadmistele. Käitumine ei tohi mõjutada õiglase tulemuse saamist.

Uuringus osalenud õpetajate vastused olid enamjaolt ühesugused. Kõik sõltub õpilase individuaalsetest omadustest ja sugu ei mängi rolli õpilaste hindamisel. Tähtsust omab pigem see, kas õpilase personaalses arengus on toimunud, võrreldes varasema ajaga, muutused. Õpilase teadmised mängivad rolli tulemuste saamisel, mitte muu.

Ei, kindlasti mitte. Ma hindan ikka lähtuvalt personaalsest arengust, et kui ma näen ikkagi, et on toimunud mingisugune areng, õpilane püüab, ikkagi selle järgi. (ENÕ 7)

Teadmised mängivad ikkagi ju rolli. Ei saa niisama hinnet. Ta peab olema selle hinde ikkagi välja teeninud. (ENÕ 4)

Õpilaste hindamisel tehakse vahet siis, kui on teada, et lapsel on tervisest tingitud eripärad, mis on eelnevalt vastutavate inimeste poolt kokku lepitud. Õpetajal on alati võimalus tunnustada õpilast tema edusammude eest parema hindega, kuid kindlasti ei langetata hinnet õpilase käitumise tõttu, vahet ei ole, on ta poiss või tüdruk. Hinne sõltub vastuse õigsusest ja õpilase pingutusest.

Ma ei hinda poisse, kuigi nad on natuke lärmakamad, halvemini. Vastuse õigsusest sõltub, arutuste analüüsist sõltub, kui hästi ta oskab põhjendada. Olgu ta poiss või tüdruk, ikka ühtemoodi. (ENÕ 1)

Minu arvates sugu ei ole üldse tähtis, et kas on poiss või tüdruk. Tulemuste järgi ikka hindan. Püüdlikkus tuleb ka, kui hinne jääb kahe hinde vahele ja kui ma näen, et ta on tunnis püüdlilik, siis olen motiveerinud õpilasi vahel nagu siis näiteks kõrgema hinde panemisel. (EMÕ 9)

Ühe Eesti kooli ja ühe Läti kooli õpetaja sõnul võib siiski erandeid, eriti poiste hindamisel, ette tulla, mis võivad olla tingitud eelarvamustest. Sellisel väitel võib olla tõetera sees, kuid õpetajad ei taha seda lihtsalt tunnistada. Samas võib see olla tingitud ka sellest, et püütakse motiveerida õpilast õppimisele läbi eduelamuse ehk parema hinde.

Arvan, et üksikuid erandeid võib ju olla, et õpetajad teevad poistele hinnaalandusi. (ENÕ 1)

Arvan, et seda on rohkem vanemas kooliastmes, kus näiteks eeldatakse, et poisid peaksid reaallaineid paremini oskama. (VNÕ 4)

Õpetajad ei lähtu üldjuhul hindamisel soolisusest. Õpilaste hindamisel on olulisel kohal teadmiste paranemine, võrreldes varasema ajaga. Õpilaste motiveerimiseks ja püüdluste hindamiseks näevad õpetajad võimalust hinde tõstmisel paremuse suunas. Negatiivset käitumist ei peeta oluliseks põhjuseks hinde langetamisel. Eesti õpetajad põhjendasid rohkem oma nägemust hindamisest, Läti ja osalise vene õppekeelega koolide õpetajad vastasid konkreetselt ja lühidalt.

4.3.4. Õpistiil õpilase arengus

Iga inimene õpib temale ainuomasel viisil ning igal inimesel on ainult temale omane õpistiil. Õpistiil aitab meil informatsiooni vastu võtta, seda mõista, selle üle mõelda, talletades selle mällu hilisemaks kasutamiseks.

Uuringus osalenud enamus õpetajatest nii Läti, Eesti kui ka osalise vene õppekeelega koolist olid seisukohal, et poiste ja tüdrukute õpistiilides on suured erinevused, aga need ei ole tingitud soolisest jaotusest, vaid õpilase individuaalsest eripärast. Õpetajate sõnul tuleb igale lapsele läheneda individuaalselt, et mõista, kuidas saab teda kõige paremini toetada ning milliseid tegevused ja abivahendid aitavad eesmärgini jõuda.

Mina ei arva, et õpistiilide erinevus tuleneb õpilase soost, see on ikka individuaalne. (VNÕ 3)

Seda tuleb vaadata ikkagi täiesti individuaalselt, mis kellelegi mõjub, mis aitab paremini asjast aru saada, kellel on vaja mingit pikemat tutvustust ja seletamist, kellel on vaja mingeid skeeme, kellel pilte jne. (EMÕ 10)

Mina arvan, et õpistiilid olenevad õpilase eripäradest, mitte nende soost. (VNÕ 2)

Mõni laps asub kohe toimetama, teine vajab mitmekordset selgitamist ja pidevat tööle suunamist. Olulisena näevad õpetajad õpilase õpistiili kujunemisel ka kodust kasvatust ja pere toetust ning väljakujunenud õpioskusi.

Kõik tuleb kuidagi isikuomadusest ja kodusest kasvatusesest või nagu üldisest õppimisest, et on ikkagi õpilased, kes hakkavad kohe toimetama, on õpilased, kellele sa näitad näpuga, ütled, et ole nüüd hea, tee nüüd see ära, on õpilased, kellele sa seletad mitu korda ära ja siis ta küsib, aga mis ma tegema pean. (ENÕ 8)

Erinevusi on. Need sõltuvad õpioskustest ja pere toetusest. (LNÕ 7)

Vastajate hulgas oli siiski ka neid, kes olid kindlad, et poiste ja tüdrukute õpistiilides on soole omaseid erinevusi. Poisid tahavad tegutseda kiirelt, teevad sageli seda lohakalt ja ükskõikselt. Tüdrukud püüavad asjadest aru saada, teevad korralikumalt ning näevad vaeva tegevuse õnnestumiseks.

No ikka on jah, tüdrukud tahavad ikkagi rohkem võibolla harjutada, läbi lahendada, poisid võibolla ei vaja nii palju harjutusperioodi. Lähevad kohe tegutsema nagu meessugu ikka, kohe ründan, siis tuleb välja. (ENÕ 5)

Õpistiilides on erinevusi. Tüdrukud on kohusetundlikumad ja kuulekamad, nemad õpivad pähe ja niimoodi rohkem, aga poistelt peab rohkem nõudma paremat tegemist. (EMÕ 6)

Tüdrukud püüavad asjadest nagu paremini aru saada ja nagu õpivad, nagu võib-olla endale, poistel on ükskõik. (EMÕ 3)

Poisid on õppimises hooletumad, tüdrukud kohusetundlikumad. Mis sobib ühele, ei pruugi sobida enam teisele. Õpistiilid on igapähe erinevad ja õpetajad püüavad neid arvestada nii palju kui võimalik. Ei saa unustada õpilase õpistiili kujunemisel ka kodu rolli. Kodu ja kool peavad toimima käsikäes teineteist vastastikku toetades. Tegelik olukord poiste ja tüdrukute erineva õpistiili kohta vajab täiendavat uurimist, mis selgus ka ühe Läti kooli õpetaja vastusest, et tõenäoliselt on poiste ja tüdrukute õpistiilides erinevusi ja seetõttu on vaja uurida tegelikku olukorda täpsemalt.

4.3.5. Õppemeetodid ja õpisisu õpilase arengu toetajana

Õppemeetodite valiku küsimus on tuttav igale õpetajale. Kas need meetodid sobivad kõigile õpilastele ühtemoodi või mitte? Õpisisu eeldab teadmisi, mida täpsemalt õpetada. Nii õpisisu kui ka õppemeetodeid valides tuleb arvestada eelkõige kavandatud eesmärkidega ning sihtgrupi eripäraga.

Uuringus osalejate vastused kaldusid 4 erinevasse suunda. Oli õpetajaid, kelle sõnul vajavad õpilased nii erinevaid õppemeetodeid kui ka erinevat õpisisu. Teised leidsid, et ei ole vajadust erinevate õppemeetodite ja õpisisu järele. Kolmas grupp aga tõstis esile ainult õppemeetodi

muutmise vajaduse, kuid sisu võis jääda samaks. Neljanda variandina esitati väide, et meetod võib jääda samaks, aga õpisisu oleks vaja muuta. Selline jaotus suunab tõsiselt mõtlema olukorra üle.

Õpetajate sõnul vajavad poisid ja tüdrukud erinevaid õppemeetodeid ja õpisisu seetõttu, et õpilastel on erinev lähenemine õppimisele ja seda just poiste eripärasid arvestades, mitte tüdrukute omasid. Tüdrukutele olemasolev sobib, aga poisid vajavad konkreetsust ja konkreetseid asju ning nende huvidest lähtuvaid tegevusi, mis suunab kaaluma ka poiste ja tüdrukute lahusõpetamise vajadust. Selline arusaam kordus Eesti kooli ja Läti kooli õpetajate vastustes.

Sellega ma nõustun, et poisid kohati vajavad konkreetsemaid asju ja sa pead nendega konkreetne olema ja sellist ninnunännutamist ei saa nendega teha, neil võtab aega lihtsalt mõnedest asjadest arusaamine. Tüdrukud on niimoodi, et saavad kiiremini tehtud asjad. (ENÕ 7)

Mida rohkem ma otseselt lastega kokku olen puutunud, seda rohkem ma tegelikult näen, et tegelikult oleks vaja. Nii, et see kunagine lahusõpetamine ei ole tegelikult väga vale olnud, sest poistel ja tüdrukutel on erinev areng. Poistele võiks tõepoolest anda selliseid ülesandeid, mis nende huvidele rohkem vastavad, nende mõttemaailmale ja kõigele sellele, mis neid huvitab. (EMÕ 10)

Osalise vene õppekeele kooli õpetajate arvamustes valitses teistsugune seisukoht. Uuringus osalenud õpetajad leidsid, et ei ole vajadust muuta poistele ja tüdrukutele erinevaid õppemeetodeid ja õpisisu, sest see ei sõltu soost, vaid see sõltub individuaalsetest eripäradest ning sellest, kuidas õpilased õpitavat vastu võtavad ja tajuvad.

Ma ei arva, et poisid ja tüdrukud vajavad erinevaid õppemeetodeid ja õpisisu. See ei olene soost, vaid indiviidist. (VNÕ 2)

Mulle tundub, et õppemeetodite ja õppematerjali valik ei sõltu laste soost. See sõltub sellest, kuidas õpilased materjali tajuvad. (VNÕ 5)

Kolmanda variandina tunnistasid õpetajad, et poisid ja tüdrukud vajavad küll erinevaid meetodeid õppimiseks, kuid ei vaja õppesisu muutmist. Õpetajad näevad, et meetodite erinevust

oleks vaja rohkem poistele kui tüdrukutele, sest nemad ei suuda töödessa ja tegemistesse tüdrukutega võrdselt panustada.

Sisu ei ole erinevat vaja, kuid meetodid peaksid erinema. (LNÕ 9)

Tüdrukud tahavad rohkem sõnu kasutada, poiste jaoks näiteks, et kirjuta 7 lausega, on poisse, kes ütlevad selle kahe sõnaga. (ENÕ 5)

Ainult õpisisu muutmise vajadust tõid esile 2 Läti kooli õpetajat. Õpetajad on seisukohal, et ülesanded, millega õpilased hakkama peavad saama, on mõeldud rohkem tüdrukutele, kes on nõus sellega pikemalt tegutsema. Poisid vajavad selliseid ülesandeid, mis on konkreetsed ja millega saab kiiresti valmis.

Minu arvates on probleem selles, et õppeülesanded on loodud tüdrukutele, sageli poistele mõtlemata. (LNÕ 1)

Poisid vajavad konkreetsemat materjali. (LNÕ 2)

Õpetajad näevad käesoleval hetkel, et enamik õpilasi vajab erinevaid õppemeetodeid ja õpisisu individuaalsete iseärasuste tõttu, sest iga laps omandab teadmisi ja oskusi erinevalt. Sooaspektist lähtuvalt vajavad poisid õppimiseks rohkem erinevamaid õppemeetodeid, suunamist ja teisisugust lähenemist kui tüdrukud. Nemad mõtlevad ja saavad kõigest teistmoodi aru. Fookus on suunatud rohkem poistele, sest mõeldakse, kuidas olla nende meele järele. Tüdrukute õppimist ei problematiseerita. Õpisisu on õpetajate sõnul loodud pigem tüdrukutele kui poistele mõeldes. Olulisena näevad õpetajad, et tegelikult kõik see, mida õpetatakse, on vajalik nii poistele kui tüdrukutele.

4.3.6. Õpetaja õpilaste soorolli kujundajana

Soorollide kujunemisele pannakse põhiline alus kodus vanemate poolt. Seda, mida laps kodus näeb, kuuleb ja läbi elab, peab ta ka esialgu omaseks ning kõige olulisemaks. Lapsed teevad oma vanemate eeskujul valikuid, näidates seeläbi oma suhtumist ümbritsevasse.

Uuringus osalenud õpetajate sõnul on õpilase soorolli kujunemisel kõige olulisemal kohal perekond ja kodus kogetu. Ühist arusaama sellest jagavad enamus Eesti ja Läti koolide õpetajatest.

Alus pannakse ikkagi kodus esimese kolme-viie aasta jooksul, kuidas ta asja kodus näeb ja kuuleb. (EMÕ 10)

Perekond on oluline/peamine soorollide kujundaja. (LNÕ 2)

Osade laste jaoks muutub algklassides vanema roll väiksemaks ja õpetaja roll koolis olulisemaks, kuid mitte kõigi jaoks. Algklassiõpetaja on sageli lapse jaoks koolis teine ema. Laps vajab lisaks vanemate eeskujule ka teistsugust eeskju. Mida rohkem lapsed näevad ja kuulevad, seda rohkem on võimalus, et nende senistes arvamustes midagi muutub. Vanemate rolli mõju vähenedes muutub õpetaja poolt öeldu tähtsamaks.

Algklassides on õpetaja roll oluliselt suurem kui vanemate oma isegi. Sest kui ikkagi laps ütleb, et aga õpetaja ütles niimoodi, siis laps peab seda väga oluliseks. (EMÕ 10)

Aga koolis peab loomulikult rääkima, sest äkki jääb midagi kuskile külge ja mingil hetkel laseb ta kodu mõjust lahti, et oma arvamust kujundada. (ENÕ 1)

Mida vanemaks laps saab, seda rohkem hakkab ta tegema endale sobivaid valikuid oma isiklikest nägemustest lähtuvalt.

Õpetajal on lisaks perekonnale samuti tähtis roll õpilase kujunemisel. Õpetaja saab oma käitumisega avaldada lapsele olulist mõju. Laste jaoks ei ole vahet, mis soost õpetaja on. Neile on oluline meeldiv ja sõbralik õpetaja, kes oskab õpetada nii, et lapsel on soov ja tahe õppida.

Kas ta on naine või mees, sellel ei ole mingit vahet, kui ta on hea õpetaja. Lastele on oluline see, kui on hea õpetaja, kes õpetab, meeldib ja oskab oma ainet anda ja see ongi nende jaoks oluline. (EMÕ 2)

Õpetaja kui soorolli kujundaja olulisus tõuseb siis, kui peres puudub üks vanematest. Õpetajate sõnul on seda märgata üksikvanematega peredes, kus poisid kasvavad, kes vajavad arenemiseks meessoost isiku eeskju. Meesõpetajaid koolis seostatakse just meesrolli nägemisega meheks kujunemisel.

Väga oluline roll, eriti arvestades üksikvanemaga perede suurt hulka. (LNÕ 2)

Väga palju peresid on, kus isa ei olegi ja isarolli, meesrolli peab ühiskond nägema, et on lapsi, just poisse, kes saavad suureks ja pole mitukümmend aastat ühegi mehega kokku puutunud, siis ta ei oskagi olla mees. (ENÕ 5)

Õpetajad näevad ise olulisemana, et koolis oleks eeskujudena tööl nii mees- kui ka naisõpetajaid. Kindlasti võiks neid olla rohkem, kui praegu on. Nende sõnul aitab nais- ja meesrolli nägemine koolis kujundada soorollile omast käitumist kõige paremini. Tähtsaks peetakse nais- ja meesõpetajate erinevat hoiakut ning suhtumist õpilastesse, samuti oskust lahendada teatud olukordi vastassoost paremini.

Ma arvan, et hästi oluline on see, et oleks nii meesõpetajaid kui naisõpetajaid, sest mõningatel juhtudel kindlasti meesõpetajad lahendavad probleeme teistmoodi. Kindlasti annavad nad hoiakuid ja eeskuju teistmoodi. (EMÕ 3)

Naisõpetajate suhtumine on üks asi, meesõpetaja suhtumine on teine asi õpilastesse. Naistel on omad arvamused ja arusaamad, meestel omad. (EMÕ 6)

Vanemad on esmased lapse soorolli kujundajad. Algklasside õpetajates nähakse olulist rolli lapse edasisel kujunemisel. Mida rohkem näeb laps eeskujuna teistsugust suhtumist ja käitumist, seda rohkem on tal võimalusi kujundada oma isiklikku arvamust. Õpetaja sool ei ole lapse õpetamisel vahet. Oluline on sõbralik ja toetav õpetaja, kes oskab õpetada nii, et lapsed tahavad õppida. Mees- ja naisõpetaja rolli eeskuju tähtsus tõuseb siis, kui peres ühe või teise vanema rolli eeskuju puudub. Eriti olulisena nähakse koolis meeseeskuju poistele, kes suunaks neid nägema meesrolli ühiskonnas. Eesti kooli õpetajad näevad olulisemana, et koolis oleks tööl rohkem mehi, sest nende sõnul on mõlema eeskuju lapsele koolis oluline. Läti ja osalise vene õppekeelega kooli õpetajad sellele tähelepanu ei pööranud.

4.4. Õpetaja kui soolise võrdõiguslikkuse edendaja

Õpetaja on oma eeskuju ja suhtumisega õpilasele eeskujuks. Sageli ei piisa ainult eeskujust ja suhtumisest, sest olulised on ka teadmised ja oskused erinevatest valdkondadest. Õpetajad osalevad meeleldi erinevatel täiendkoolitustel, see rikastab nende silmaringi ja õpetab nägema asju ja olukordi hoopis teises valguses. Õpetaja teadmised ja oskused on tema jaoks oluline rikkus. Ka soolise võrdõiguslikkuse alased teadmised on tänapäeval väga olulised, kuid mõne

jaoks on need olulisemad kui teise jaoks. Õpetajad ei märka sageli enda ümber seda, mis neid ei kõneta, kuid millele peaks oma igapäevastes tegevustes tähelepanu pöörama.

Õpetajate vastustes soolise teadlikkuse parandamise kohta oli võimalik märgata 2 lähenemist. Ühele poolele on asunud need, kes näevad, et teadlikkust on vaja parandada, ja teisele poole need, kes väidavad, et seda pole vaja teha. Neid, kelle teadlikkust ei ole vaja tõsta, esines vähem, kuid rohkem meesõpetajate kui naisõpetajate vastustes. Respondendid leidsid, et kuna neil on juba piisavalt teadmisi ning oma väljakujunenud veendumused ja hoiakud antud teema kohta, siis neid ei soovita muuta. Samuti valitses arusaam, et nii õpetajat kui ka õpetaja teadmisi tuleks rohkem usaldada.

Ma arvan, et sellest piisab, midagi pole vaja parandada. (LMÕ 3)

Ma arvan, et tean piisavalt. kui mul on mingid veendumused, siis ma neid väga ei muuda, kui neid hakatakse peale suruma. (EMÕ 3)

Õpetajaid tuleb usaldada ja ma arvan, et kõik õpetajad, kes ikkagi on laste ette tulnud selle missiooniga, et õpetada, nad saavad sellega väga kenasti hakkama. (ENÕ 7)

Enamus uuringus osalejatest tõdes, et õpetaja teadlikkuse parandamine soolise võrdõiguslikkusega seotud lähenemistele on väga oluline. Seda eelkõige seetõttu, et õpetajate hulgas leidub veel neid, kes sellele ei oska oma töös tähelepanu pöörata. Mida paremad on õpetajate teadmised, seda paremini osatakse oma eeskujuga neid nähtavaks teha.

On ikkagi vaja parandada, et sellest ikkagi rohkem juhinduksid kõik need, kes veel seda ei tee. (EMÕ 10)

Mida paremad minu teadmised on, seda paremini oskan ma oma igapäevases töös soolisele võrdõiguslikkusele tähelepanu pöörata. (ENÕ 1)

Õpetaja võib olla lapse jaoks kõigi parem eeskuju. (LNÕ 5)

Õpetajad näevad teadlikkuse parandamisel ka erinevaid võimalusi, mis aitaksid neil oma seniseid teadmisi täiendada või uusi lähenemisi leida. Õpetajad tunnistavad, et kindlasti on olemas selliseid materjale, millest nad midagi ei tea, kuid mis oleksid neile kasulikud ja kergesti kättesaadavad. Eelkõige leiavad äramärkimist artiklid, brošüürid, õppekirjandus ja meetodiline materjal.

Metoodiline materjal oleks minu jaoks kasulik. (LNÕ 1)

Brošüürid, veebiseminarid, artiklid sellel teemal. (LNÕ 4)

Artiklid ja metoodiline materjal võiksid kuidagi õpetajatel kergemini kättesaadavad olla. Ma usun, et nad on tegelikult olemas ka, võib-olla ma lihtsalt ei tea. (ENÕ 8)

Olulisel kohal on ka koolitused soolise võrdõiguslikkuse teemal, mida õpetajad mainivad. Õpetajate sõnul ei tohiks koolitusel tähelepanu pöörata ainult teooriale, vaid need peaksid olema rohkem praktilised ning keskenduma reaalsele olukordadele, mis koolis ja klassis võivad ette tulla. Olulisena nähakse, et selline koolitus aitaks muuta õpetaja arvamust, tema mõttemaailma ning avardada silmaringi.

Koolitused peaksid olema praktilised, mitte teoreetilised. Aga kuidas sa selle juures praktilist koolitust läbi viid, mis tõepoolest inimese arvamust ja mõttemaailma muudaks, see on suhteliselt raske. (EMÕ 10)

Läbi nende praktiliste koolituste, kuidas seal siis tunnis neid paremini kohelda ja milliseid lauseid noh vältida, et noh, ma ei ütleks neid lauseid seal tunnis. (ENÕ 4)

Kui siis on mingisugused hästi konkreetset, hästi selliseid noh, reaalelulisi, mitte sellist, et räägitakse lihtsalt üldjuttu, millest nagu õpetajana mul ei ole mitte mingit kasu ehk pigem juba niisugused reaalsed näited, reaalsed situatsioonid. (EMÕ 3)

Koolitusi peetakse oluliseks, aga nendel osalemist ei peeta vajalikuks. Ainult üksikud Eesti kooli ja Läti kooli õpetajad tunnistasid, et nad on koolitustel osalenud väga ammu ja käesoleval hetkel ei ole kuulnud sellistest koolitusest. Osalise vene õppekeelega kooli õpetajatest ei ole keegi koolitusel osalenud ning ei nähta vajadust ka selliste koolituste järele.

Olen osalenud väga ammu. Ma ei ole kuulnud, et neid koolitusi ka oleks käesoleval hetkel. (EMÕ 10)

Ma pole koolitustel osalenud ja tegelikult pole seda vajagi. (LMÕ 9)

Ei ole käinud. Mul pole sellist koolitust vaja. (VNÕ 4)

Üks õpetaja tunnistas, et ka juhtkond võiks võrdõiguslikkuse teemale enne õppeaasta algust rohkem tähelepanu pöörata.

Juhtkond võiks kõikidele õpetajatele ja eriti hea oleks, et kui sügisel augustis loetakse need sõnad meile peale. (ENÕ 4)

Enamus õpetajaid tunnistavad, et nende teadlikkust soolisest võrdõiguslikkusest on veel vaja parendada, sest mitte kõik ei oska seda eesmärgipäraselt teha. Samas olukorra parendamiseks ei ole nad ise alati ka midagi ette võtma. Õpetajate nägemuses on kindel arusaam sellest, mida nad koolitustelt ootavad, kui neil peaks olema võimalus sellistest koolitustest osa võtta. Enamus vastajatest aga tõdes, et nad ei soovi käesoleval hetkel ühelgi sellisel koolitusel osaleda.

ARUTELU JA JÄRELDUSED

Võrreldes varasema ajaga, on inimkond muutunud teadlikumaks võrdõiguslikkusest ning sooküsimustele pööratakse rohkem tähelepanu. Käesolevas magistritöös seati eesmärgiks kirjeldada õpetajate valmisolekut ning teadlikkust edendada õpilastes soolist võrdõiguslikkust kui hoiakulist väärtust. Alljärgnevalt esitan peamised järeldused töös esitatud uurimisküsimuste kontekstis, toetudes eelnevale andmeanalüüsile. Töö paremaks mõistmiseks olen koondanud tulemused alljärgnevalt: 1) võrdõiguslikkus õpetajate arusaamades ning soolise ebavõrdsuse märkamise, 2) erineva kohtlemise tunnistamine läbi ebavõrdse tähelepanu osutamise, 3) keelekasutuse ja hindamise, õppemeetodite ja õpisisu erinevuse vajaduses ning 4) arvestamine poiste ja tüdrukute õpistiilidega. Samuti esitan uuringutulemused õpetaja rollist eeskujuna õpilase kujunemisel ning õpetajate teadlikkuse ja oskuste parendamise nägemuse. Lõpetan töö käigus selgunud sarnasuste ja erinevustega kolme kooli (kahe riigi) õpetajate arvamustes.

Ülevaate saamiseks soolise võrdõiguslikkuse tähendusest ja olulisusest püüdsin selgitada, millised arvamused ja hoiakud domineerivad õpetajate arusaamades sooga seotud lähenemistest nii ühiskonnas kui koolis. Nii Eesti kui ka Läti koolide õpetajate vastuste põhjal saab järeldada, et sooline ebavõrdsus ei ole nende sõnul ühiskonnas probleemiks, nad küll tunnetavad seda, aga ei pea seda väga oluliseks, enne kui see neid otseselt ei puuduta. Positiivsena kerkib esile, et ebavõrdsusest räägitakse rohkem ning see leiab enam kõneainet.

Õpetajad peavad soolise võrdõiguslikkuse edendamist oluliseks, kuna see pole veel eesmärgipäraselt saavutatud. Sellele on vaja jätkuvalt tähelepanu pöörata, sest mitte kõigi arusaamadesse ei ole selle vajalikkus veel kinnistunud. Nii Eesti kui Läti kooli meesõpetajad leiavad, et võrdõiguslikkus ühiskonnas on laiemalt saavutatud. Paraku tajuvad naisõpetajad seda teisiti, leides, et olukorda on võimalik parendada. Mehed on rahul oma positsiooniga ühiskonnas, kuid naised tunnevad, et neid ei kohelda meestega võrdselt situatsioonides, kus see peaks olema enesestmõistetav.

Õpetajad tunnistavad, et neil puuduvad vajalikud teadmised ja oskused võrdõiguslikkuse printsiibi rakendamiseks koolis ja nad lähtuvad oma töös isiklikest kogemustest, tõekspidamistest ja uskumustest, et nii ongi õige. Sarnast seisukohta jagavad ka Lunenberg jt (2007), kelle sõnul õpetajad lihtsalt õpetavad, kuidas neid õpetati, ega arvesta sageli soolise ebavõrdsuse taastootmisega, olles üldiselt teadmatutes oma kallutatud õpetamiskäsitlustest.

Õpetajad peavad õppima olukorda märkama ja selle vajalikkust endale teadvustama, sest ainult siis saab soolist võrdõiguslikkust teadlikumalt ja eesmärgipärasemalt järgida, mida tõdevad mitmed uurijad (Kuurme 2014).

Õpilaste erinevale kohtlemisele on juhtinud tähelepanu mitmed uurijad (Lahelma, 2000; Roots, 2016). Eelpool esitatud autorite väide, et poisse ja tüdrukuid koheldakse koolis erinevalt, ühtib käesoleva uuringu tulemustega. Õpetajad tunnistavad ebavõrdset kohtlemist, mida ühe või teise sugupoole eelistamises koolis ja samuti ka väljaspool kooli tehakse, kuid ei näe selles olulist probleemi. Õpilaste erinev kohtlemine viib selleni, et õpilased tajuvad koolikeskkonda erinevalt, mis omakorda mõjutab õpilaste õppeedukust.

Koolis tuleb õppida nägema, milles väljendub ebavõrdsus, samuti seda, mis taastoodab soolist ebavõrdsust ning milles seisnevad poiste ja tüdrukute vahelised erinevused. Tulemuste põhjal võib öelda, et õpetajad märkavad ja teadvustavad soolist ebavõrdsust erinevalt, mistõttu esineb kahepidist lähenemist. Kas nõustutakse väitega erinevast kohtlemisest või väidetakse, et kõiki lapsi koheldakse võrdselt läbi selle, et lähenetakse igale lapsele individuaalselt. Selline arusaam suunab mõistma, et tegelikku olukorda erinevast kohtlemisest ei taheta tunnistada, arvatakse, et kõik on võrdne, mis ühtib uurija (Lahelma, 2011) poolt öelduga: õpetajad arvavad ekslikult, et sooneutraalsus ongi sooline võrdõiguslikkus ja seeläbi on tekkinud kuvand, et sooline võrdõiguslikkus on juba saavutatud.

Võrdse tähelepanu jagamist õpilastele tunnistasid kõigi kolme kooli õpetajad. Osalise vene õppekeelega kooli õpetajate väitel jagavad nad võrdset tähelepanu kõigile õpilastele, Läti kooli õpetajate vastustes oli seda märgata rohkem kui Eesti kooli õpetajate ütlustes. Õpetajate ütlustes õpilaste võrdsest kohtlemisest näen selgelt vastuolu, sest kuigi algul väideti, et kõiki koheldakse võrdselt, selgus sarnase küsimuse küsimine teistsuguses võtmes ebavõrdse olukorra tunnistamist ühe või teise sugupoole kasuks.

Ebavõrdse tähelepanu pööramise tunnistamist õpetaja poolt on märgata nii poiste kui tüdrukute puhul, ainult põhjused, miks seda tehakse, on erinevad. Eesti kooli õpetajad tunnistavad poistele suurema tähelepanu pööramist, kuna poisid on sageli rahutumad ja neid peab rohkem keelama ning korrale kutsuma. Tüdrukutele tähelepanu pööramist põhjendavad õpetajad sellega, et tüdrukud ise otsivad tähelepanu rohkem, olles aktiivsemad ja motiveeritumad õppimisele. Poistele suurema tähelepanu pööramist esines ütlustes rohkem, millest võib järeldada, et fookus

on suunatud rohkem poistele, kuna tüdruk on õpetajale mugavam õpilane, kellele tähelepanu pööramine ei ole vajalik.

Sarnaselt poistele ja tüdrukutele erineva tähelepanu pööramisele, erineb tegelikult ka õpetaja keelekasutus poiste ja tüdrukutega rääkimisel. Õpetajad teevad seda automaatselt, sellele mõtlemata. Õpetaja keeleline eeskuju mõjutab olulisel määral õpilaste edaspidist keelekasutust. Hea meel on tõdeda, et erinevat keelekasutust julgevad tunnistada Eesti kooli õpetajad, kes märkavad olulist vahet. Poistega räägitakse otse, keerutamata, lühikeste ja konkreetsete lausetega, kasutades vajadusel karmimat hääletooni. Tüdrukutega rääkides ollakse emotsionaalsemad, pehmentatakse öeldut ning antakse pikemaid juhiseid ja lisaselgitusi. Paraku ei oska Läti ja osalise vene õppekeelega kooli õpetajad oma keelekasutuses erinevusi märgata. Leian, et olukord pole päris nii, nagu nende vastustest võis välja lugeda. Julgen väita, et kindlasti oleks keelekasutuse teema intervjuu käigus rohkem avanenud ja selgunud teistsugune nägemus.

Läti ja Eesti kooli õpetajad tunnistavad oma keelekasutuses selliseid väljendeid, mis taastoodavad soolist ebavõrdsust. Eelarvamustes valitseb selline nägemus - poisid on rumalamad, tüdrukud tublimad. Julgen väita, et õpetajad ei oska veel teadlikult oma keelekasutusele tähelepanu pöörata ning nad vajavad suunamist selle märkamiseks, sest õpetaja keeleline eeskuju on väga oluline. Õpetaja keelelisele eeskujule on juhtinud tähelepanu mitmed uurijad (Johnston, 2004; Papp & Kütt, 2013; Kuurme, 2014), väites, et sooneutraalse keelekasutuse abil on võimalik vähendada ebavõrdsust, mis üht või teist osapoolt puudutab.

Hindamisel on hariduse kontekstis oluline roll. Uuriija (Papp, 2012) sõnul hindavad õpetajad poisse ja tüdrukuid erinevalt. Käesoleva uuringu tulemustest ei selgunud selle väite paikapidavus. Küsitletud õpetajad olid seisukohal, et sugu ei mängi rolli õpilaste hindamisel, määravaks peetakse teadmiste paranemist, võrreldes varasema ajaga. Olulisena nähakse võimalust motiveerida nii poisse kui tüdrukuid õppimisele läbi parema hinde.

Uuringu tulemustest selgus, et õpetajad näevad poiste ja tüdrukute õpistiilides erinevusi. Õpetajad ei tunnista, et see sõltub soost, vaid põhjuseks tuuakse individuaalsed eripärad. Selline arusaam suunab mõistma, et õpetajad ei arvesta enamasti õpilaste õpistiilidega. Uuriija (Sarv, 2008) uuringust on selgunud sarnasus käesoleva uuringuga, et tegelikult ei kohanda õpetajad sageli oma õpetamist laste erinevate õpistiilidega. Individuaalseid eripärasid nimetades on

õpetajad märganud, et poisid tegutsevad kiirelt, kuid lohakalt ja ükskõikselt, tüdrukud teevad korralikult ja näevad vaeva tegevuse õnnestumiseks. Uuringus osalenud õpetajate hoiakutes oli näha, et neil on soov ja tahe õpilasi toetada, kuid seda ei tehta kõiki osapooli arvestades süsteemselt ja erinevusi teadvustades. Uurijad (Brown, Irby & Yang, 2005) on samuti leidnud, et õpetaja peab mõtisklema õpilaste õpistiilide üle, et tagada teadlikkus ja tundlikkus mõlema soo vajaduste suhtes. Leian, et tegelik olukord poiste ja tüdrukute õpistiilides vajab täiendavat uurimist.

Õpisisu ja õppemeetodeid valides tuleb arvestada eelkõige kavandatud eesmärkide ning sihtgrupi eripäraga. Uuringu tulemustest selgus, et õpetajate arusaamades valitsevad käesoleval hetkel erinevad nägemused seoses poiste ja tüdrukute vajadusest sarnaste või erinevate õppemeetodite ja õpisisu suhtes. Õpetajad on veendunud, et enamik õpilasi vajab erinevaid õppemeetodeid ja õpisisu individuaalsete iseärasuste tõttu, mitte soost lähtuvalt, sest iga laps omandab teadmisi ja oskusi erinevalt. Kui lähtuda sooaspektist, on õpetajad märganud, et poisid vajavad õppimiseks teistsugust lähenemist kui tüdrukud, sest nemad mõtlevad ja saavad asjadest teistmoodi aru. Kuigi õpetajate arusaamades esines väide, et õpisisu on loodud rohkem tüdrukutele mõeldes, näevad õpetajad siiski, et tegelikult kõik see, mida õpetatakse, on vajalik nii poistele kui tüdrukutele. Õpetaja peab oma töös arvestama kummagi soo erinevustega, pakkudes mõlemale sugupoolele võrdsed võimalusi arenguks, õpetades mõistma, arvestama ja austama erinevusi.

Lisaks erinevale kohtlemisele koolis peetakse oluliseks ka õpetaja rolli õpilase kujunemisel. Õpetaja saab oma käitumise ja suhtumisega avaldada lapsele olulist mõju, andes edasi selliseid väärtusi ja hoiakuid, mida vajavad nii poisid kui tüdrukud. Uurijate (Gurian & Ballew, 2004; Sarv, 2008) hinnangul on õpilaste arenguks inimsuhete kui ka eeskujustamise seisukohalt vajalik sooliselt tasakaalustatud õpetajaskond, mitte kindlad rollimudelid. Käesoleva uuringu tulemustest selgus, et õpetajad peavad rollimudelit siiski oluliseks ja seda just meesrolli nägemist arvestades. Meesõpetajaid koolis seostatakse poiste jaoks meesrolli nägemisega meheks kujunemisel. Eesti õpetajad näevad olulisemana, et koolis oleks eeskujustamise seisukohalt tööl rohkem mehi, Läti ja osalise vene õppekeelega koolide õpetajad sellele tähelepanu ei pööranud, olles kindlad, et õpetaja sool ei ole laste õpetamisel vahet. Eelpool mainitud arvamust, et õpetaja sool laste õpetamisel ei ole vahet, kinnitab ka uurija (Lahelma,

2000), kelle sõnul ei vaja õpilased nais- ega meesrolli mudeleid, vaid soost olulisem on õpetajate pädevus. Leian, et mõlemad eelpool esitatud seisukohad omavad õpilaste arengus olulist rolli.

Uuringu tulemustest selgus, et õpetajat mõjutavad tema enda hoiakutest ja tõekspidamistest juhitud käitumine ja valikud. Selline arusaam on kinnitust leidnud ka varasemates uuringutes (Kütt ja Papp, 2012), kus on selgunud, et õpetajate soolised eelarvamused on enamjaolt teadvustamata ning neile toetuv käitumine tahtmatu. Õpetajate hoiakutes on näha, et soolise võrdõiguslikkuse teemadest lähtuv kasvatus ja õpetus ei ole nende jaoks veel piisavalt oluline, mistõttu ei pöörata sellele enesetäiendamisel ka vajalikku tähelepanu ega soovita saada vastavat ettevalmistust. Käesoleva uuringu tulemustes esines vastupidine seisukoht uurija (Rungi, 2020) töö tulemustele, kus õpetajad tunnetasid enesetäienduse vajadust sootundliku pedagoogika teemadega tegelemiseks.

Käesolevas uuringus ilmnes õpetajate ütlustes selge vasturääkivus. Õpetajad tunnistavad, nagu eespool juba mainitud, et teadmisi ja oskusi on vaja parendada. Nad näevad olukorra parendamiseks erinevaid võimalusi, näiteks osalemist praktilistel koolitustel, kuid vastustest selgub, et nad ei ole tegelikult huvitatud osalemisest ühelgi koolitusel. Nende ütlustes on selge vastuolu – mõistan, et minu teadmised vajavad parendamist, aga ma ei soovi selleks midagi teha, et neid parendada. Selline arusaam valitseb enamuse õpetajate vastustes. Leian, et enesetäiendamine antud teemal on kindlasti vajalik kõigi õpetajate jaoks, hoolimata väljakujunenud arvamustest, et mul on juba piisavalt head teadmised. Uuring (TALIS, 2019) on esitanud selge nägemuse, et oluline on analüüsida, mis on senini enesetäiendamisel olnud takistusteks. Käesoleva uuringu tulemus näitab, et õpetajatel puudub enamjaolt valmisolek ja tahe käesolevat olukorda muuta, mistõttu esineb koolis jätkuvalt olukord, kus poisid ja tüdrukuid koheldakse ebavõrdselt.

Uuringu tulemustest kahe riigi kolmes koolis oli näha nii sarnasusi kui erinevusi. Eesti kooli õpetajad näevad kõigi rohkem, et poisid ja tüdrukuid koheldakse erinevalt. Poisid saavad rohkem tähelepanu, poistega rääkides on keelekasutus teine ning samuti vajavad poisid teistsugust õpistiili, õppemeetodeid ja õpisisu. Läti kooli õpetajate ütlused sarnanevad enamjaolt Eesti kooli õpetajate ütlustega - poisid saavad rohkem tähelepanu ning nad vajavad tüdrukutest erinevamaid õppemeetodeid ja õpisisu, samuti erinevad poiste ja tüdrukute õpistiilid. Läti kooli õpetajad ei näe, et nende keelekasutus erineks poiste ja tüdrukutega rääkimisel. Osalise vene

õppekeelega kooli õpetajate vastused erinevad olulisel määral Eesti ja Läti kooli õpetajate vastustest. Õpilased saavad võrdset tähelepanu, poiste ja tüdrukutega rääkides ei erine õpetaja keelekasutus, samuti pole vaja muuta õpistiili, õppemeetodeid ega õpisisu. Õpilaste võrdsest hindamisest ollakse siiski kõigis kolmes koolis sarnasel arvamusel. Meesõpetaja olulisus kerkib esile Eesti koolis, Läti ja osalise vene õppekeelega koolis mitte. Eesti ja Läti kooli õpetajad näevad vajadust oma teadmisi parendada, osalise vene õppekeelega kooli õpetajad mitte. Koolituste osas ollakse kolmes koolis üksmeelel, et neid ei soovita.

Antud uurimuse tulemustest võib järeldada, et kuigi õpetajad väidavad esialgu, et nad kohtlevad kõiki õpilasi võrdselt, selgub siiski, et poistele ja tüdrukutele saab koolis osaks erinev kohtlemine, mida ei osata esialgu märgata. Poisid on eelistatumas olukorras, tüdrukud on jäetud tagaplaanile. Õpetajaid on vaja suunata seda ebavõrdset olukorda märkama. Sellisele arusaamisele jõudsid ka mitmed intervjuul osalenud õpetajad, kes intervjuueeritavale sellest selgesti märku andsid. Nende sõnul ei ole nad osanud ennast asetada sellisesse olukorda, nägemaks, kuidas nad tegelikult koolis poisse ja tüdrukuid kohtlevad. Nagu juba eespool mainitud, on õpetajad teadmatuses oma kallutatud käitumisest ning seega tuleb neid suunata mõistma, et mida rohkem on neil teadmisi ja oskusi, seda paremini oskavad nad ebavõrdset olukorda ära tunda ja kohelda lapsi võrdselt, nii et kõikidel osapooltel oleks koolis hea.

KOKKUVÕTE

Võrreldes varasema ajaga, on ühiskonnas toimunud suured muutused: on hakatud rohkem rääkima võrdõiguslikkusest ja selle edendamise vajalikkusest. Võrdõiguslikkuse edendamiseks saab iga inimene anda oma panuse. Eriti oluline roll on selles õpetajal. Õpetaja saab oma teadmiste ja oskustega anda kätte suuna ja näidata teed, õpilastel on võimalus läbi selle õppida murdma aegunud stereotüüpset lähenemist ja senini valitsenud eelarvamusi. Õpetaja on õpilastele otseseks eeskujuks. Õpetajate teadmistest ja oskustest sõltub palju ja seega on oluline mõista, millised on õpetajate endi teadmised võrdõiguslikkusest ning kuidas võrdõiguslikkusele antud rolli teema õpetajate arusaamades omab.

Sellest lähtuvalt on väga oluline uurida ja mõista, millised ilmingud käesoleval hetkel õpetajate arusaamades esinevad ning suunata neid, oskamaks märgata hoiakuid ja käitumismustreid, mida nad ise igapäevaselt edasi kannavad.

Eelnevale toetudes tulenes käesoleva töö uurimisprobleem sellest, kuidas võrdõiguslikkuse edendamiseks on Eesti ja Läti õpetajad koolis valmis ning varustatud tööriistadega – oskused, teadmised, valmisolek – võrdõiguslikkuse süstemaatiliseks ja eesmärgistatud edendamiseks.

Käesolevale tööle oli seatud eesmärgiks kirjeldada õpetajate valmisolekut ning teadlikkust edendada õpilastes soolist võrdõiguslikkust kui hoiakulist väärtust.

Uurimisprobleemist tulenevalt püstitati käesolevale tööle järgnevad uurimisküsimused:

- Kuidas märkavad ja teadvustavad õpetajad soolist ebavõrdsust?
- Kuidas hindavad õpetajad oma teadmiste taset sooga seotud probleemidest?
- Kuidas arvestavad õpetajad õpilaste erinevustega?
- Millised vahendid võimaldavad soolise võrdõiguslikkuse saavutamist õpetajate arvates käesolevat hetkeolukorda arvestades ning milliseid võimalusi peetakse oluliseks olukorra parendamiseks?
- Millised sarnasused ja erinevused on kahe riigi õpetaja arvamustes?

Uurimistöö teoreetilises osas anti ülevaade sooliste stereotüüpide kujunemisest, sellest, kuidas kodu ja vanemad, kool ja õpetajad, samuti eakaaslased lapse kujunemist mõjutavad ning kuidas saab teadlik õpetaja toetada soolise võrdõiguslikkuse edendamist koolis. Teoreetilises osas

tugineti peamiselt järgmistele autoritele: T. Kuurme, Ü-M. Papp, R. Kütt, E. Lahelma, A. Tšekalina, M. Houtte, K. Bussey, A. Bandura.

Magistritöö empiirilises osas viidi läbi kvalitatiivne uurimus. Andmeid koguti kahe erineva andmekogumismeetodiga. Eesti kooli õpetajate jaoks kasutati poolstruktureeritud intervjuud, Läti ja osalise vene õppekeelega koolide õpetajate jaoks intervjuule sarnaste küsimustega e-küsimustikku. Valim moodustati õpetajatest, keda oli võimalik käesolevat hetkeolukorda arvestades uuringusse kaasata ning kes olid nõus koostööd tegema. Eesti kooli õpetajaid valides lähtuti sellest, et oleks võrdselt nii mehi kui naisi, Läti kooli ja osalise vene õppekeelega kooli õpetajate puhul ei olnud seda võimalik järgida. Kokku osales uuringus 25 õpetajat. Andmete analüüsimisel kasutati temaatilist sisuanalüüsi. Tulemused esitati kujunenud teemakategoriate ja nendest lähtuvate alakategoriate kaupa.

Tööle seatud eesmärk sai täidetud. Uuring andis ülevaate, kuidas õpetajad mõistavad soolise võrdõiguslikkuse olulisust, ebavõrdsuse märkamist ning enda rolli õpilase kujunemisel ja milliseid võimalusi nad olukorra parendamiseks näevad.

Kokkuvõtvalt selgus uurimisküsimuste vastustena, et esialgu ollakse veendunud poiste ja tüdrukute võrdses kohlemises, ebavõrdsust ei osata eesmärgipäraselt märgata ning seetõttu ei peeta seda ka probleemiks, mis aga teises kontekstis ometi selgub. Samuti ei ole õpetajad alati oma hoiakuid ja teadmisi parendama, et olukord saaks muutuda. Õpetajate ütlustes esineb selge vasturääkivus. Eesti kooli õpetajad julgevad tunnistada poiste ja tüdrukute erinevat kohtlemist, Läti kooli õpetajate ütlused sarnanevad Eesti kooli õpetajate ütlustega, osalise vene õppekeelga kooli õpetajate vastused erinevad nii Eesti kooli kui ka Läti kooli õpetajate vastustest oluliselt.

Tööst nähtub, et õpetajad peavad õppima nägema, milles väljendub ebavõrdsus, samuti seda, mis taastoodab soolist ebavõrdsust ning milles seisnevad poiste ja tüdrukute vahelised erinevused. Õpetajaid on vaja suunata ebavõrdsust olukorda märkama ja oma teadmisi parendama, sest ainult nii saab soolist võrdõiguslikkust teadlikumalt ja eesmärgipärasemalt järgida.

Läbiviidud uuringu puuduseks võib pidada kahe erineva andmekogumismeetodi kasutamist. Intervjuu täitis oma eesmärgi, kuid e-küsimustik mitte. E-küsimustiku abil ei selgu tegelik olukord, sest küsimustele vastatakse üldjuhul lühidalt ja konkreetselt, teemasse üksikasjalikumalt süvenemata. Samuti ei saa teha üldistusi ainult käesoleva töö tulemuste

põhjal, kuid need aitavad mõista, et olukord koolis ja õpetajate arusaamades ei ole päris nii, nagu peaks ja võiks olla. Sellest lähtuvalt on vaja koolis jätkuvalt ja teadlikumalt pöörata sooküsimustele suuremat tähelepanu ning parendada õpetajate sellealaseid teadmisi. Kindlasti tasuks läbi viia sarnaseid uurimusi ka teistes koolides. Uurimuse sellisel kujul läbiviimine annaks võimalusi võrrelda, kas antud uurimuse tulemused on omased ainult konkreetsele asupaigale või peegeldub selline nägemus enamuse õpetajate arusaamades.

KASUTATUD ALLIKAD

- Aavik, K., Kajak, K. (2009). *Lasteaed kaasaegseks: sooliselt tasakaalustatud õppe – ja kasvatustöö poole*. Metoodiline juhendmaterjal alushariduse õpetajatele. Tallinn: ENÜ Sihtasutus.
- Aikman, S., Unterhalter, E. (2005). *Beyond Access: Transforming Policy and Practice for Gender Equality in Education* (pp. 2-4). Oxfam GB.
- Albi, K., Laidvee, J., Papp, Ü-M., Sepper, M-L. (2010). *Soolise võrdõiguslikkuse seadus Kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Kirjastus Juura.
- Alumäe, T., Tilk, O., & Asadullah. (2018). *Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech*. Vaadatud 18.12.2020. Allikas: IOS Press Ebooks: <http://ebooks.iospress.nl/volumearticle/50297>
- Baird, J. A., Andrich, D., Hopfenbeck, T. N., Stobart, G. (2017). Assessment and learning: fields apart? *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice* 24:3, 317-350. DOI: 10.1080/0969594X.2017.1319337
- Baker, M., Milligan, K. (2013). *Boy-girl differences in parental time investments: evidence from three countries*. *Journal of Human Capital* 10:4, 399 – 441. DOI: 10.1086/688899
- Biddulph, S. (2008). *Poiste kasvatamine*. Kirjastus Ersen.
- Braun, V., Clarke, V. (2006). *Using thematic analysis in psychology. Qualitative research in psychology* 3 (2). (pp. 77-101).
- Brown, G., Irby, B. J., Yang, L. (2005). Gender equity in early childhood assessment. In J. Koch, B. J. Irby (Ed.), *Gender and schooling in the early years* (pp.149-164). Greenwich: Information Age Publishing Inc.
- Bussey, K., Bandura, A. (2008). Sotsiaalse soo kujunemise ja toimimise sotsiaal-kognitiivne teooria. Rmt. A. H. Eagly, A. E. Beall, R. J. Sternberg (toim). *Soopsühholoogia* (lk 92-119). Tallinn: Kirjastus Külim.
- Davis, H. A. (2003). *Conceptualizing the Role and Influence of Student–Teacher Relationships on Children’s Social and Cognitive Development*. Educational

Psychologist 38:4, 207-234. DOI: 10.1207/S15326985EP3804_2

Eisenschmidt, E. (2007). Õpetaja professionaalne areng Eesti kooli kontekstis. Rmt. E.

Eisenschmidt, R. Kippak (koost). *Ülikool ja üldhariduskool – partnerid õpetajahariduses*. Tallinn: TLÜ Kirjastus.

Ellemers, N. (2018). *Gender Stereotypes*. Annual Review of Psychology 69, 275-298. DOI:

10.1146/annurev-psych-122216-011719

Endendijk, J. J., Groeneveld, M. G., Berkel, S. R., Hallers-Haalboom, E. T., Mesman, J.,

Bakermans-Kranenburg, M. J. (2013). *Gender Stereotypes in the Family Context: Mothers, Fathers, and Siblings*. Sex Roles: A Journal of Research 68, 577–590.

DOI: 10.1007/s11199-013-0265-4

Glasser, W. (1986). *Control theory in the classroom*. Perennial Library/Harper & Row Publishers.

Gurian, M., & Ballew, A. C. (2004). *Poisid ja tüdrukud õpivad erinevalt. Käsiraamat*

õpetajatele. El Paradiso.

Gümnaasiumi riiklik õppekava. (2011). RT I, 14.01.2011, 2. Loetud aadressil

<https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014021>

Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2005). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.

Houtte, M. (2004). *Why boys achieve less at school than girls: the difference between boys' and girls' academic culture*. Educational Studies 30:2, 159-173. DOI:

10.1080/0305569032000159804

Johnston, P. H. (2004). *Choice Words: How Our Language Affects Children's Learning*, pp 1-10. Portland, Maine: Stenhouse Publishers.

Keltikangas-Järvinen, L., Mullola, S. (2016). *Maailma parim kool*. Tallinn: Kirjastus Koolibri

Kitsing, M. (2016). *Õpetaja osatähtsus sootundliku õppetöö läbiviimisel üldhariduskoolis*.

Bakalaureusetöö, Tallinna Ülikool.

Kuurme, T. (2011). Haridus, kasvatus ja sugupool. Rmt. R. Marling (toim.). *Sissejuhatus*

soouuringutesse (lk 238–272). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kuurme, T. (2014). *Kooli sugupool ja sugupool koolis haridustegelaste tõlgenduses*. Ariadne

- lõng 1-2/2014 (lk 101-118). Tallinn: Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus.
- Kuurme, T. (2016). *Soosotsiaalne grammatika ja kooliõpilase roll*. Ariadne lõng, 1-2/2016 (lk 3-19). Tallinn: Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus.
- Kuurme, T. (2016). Tüdrukud ja poisid koolist ja enesest koolis. Rmt. T. Kuurme, Ü. M. Papp (toim). Artiklikogumik. *Sugu ja haridus keeles ja meeles* (lk 121-173). Tallinn: ENÜ Sihtasutus.
- Kuurme, T. (2016). Õpilaste tõlgendused soolistest eelistest ja normaalsusest. Rmt. T. Kuurme, Ü. M. Papp (toim). Artiklikogumik. *Sugu ja haridus keeles ja meeles* (lk 230-259). Tallinn: ENÜ Sihtasutus.
- Kruus, K. (2015). *Soolise võrdõiguslikkusega seotud arusaamad õpetajakoolituse üliõpilaste näitel*. Magistritöö, Tartu Ülikool.
- Kõiv, L. (2017). *Sooline ebavõrdsus hariduses ja tööturul – probleemi tunnetus väikese kogukonna kutseõppeasutuses*. Magistritöö, Tallinna Ülikool.
- Kütt, R., Papp, Ü-M. (2013). Sissejuhatus. Papp, Ü-M (toim). *Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks* (lk 5-18). Tallinn: ENÜ Sihtasutus.
- Kütt, R., Papp, Ü-M. (2013). Soolist ebavõrdsust märgatakse, probleemiks ei peeta ja lahendusi ei teata – Eesti õpetajate hoiakud ja arvamused seoses soolise võrdõiguslikkusega. Papp, Ü-M (toim). *Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks* (lk 19-38). Tallinn: ENÜ Sihtasutus.
- Lagerspetz, M. (2017). *Ühiskonna uurimise meetodid. Sissejuhatus ja väljajuhatus*. Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Lahelma, E. (2000). *Lack of male teachers: a problem for students or teachers?* Pedagogy, Culture and Society 8:2, 173-186. DOI: 10.1080/14681360000200093
- Lahelma, E. (2011). *Gender Awareness in Finnish Teacher Education: an Impossible Mission?* Education Inquiry 2:2, 263–276. DOI: 10.3402/edui.v2i2.21979
- Lunenbergh, M., Korthagen, F., Swennen, A. (2007). *The teacher educator as a role model*.

Teaching and Teacher Education 23:5, 586-601. DOI: 10.1016/j.tate.2006.11.001

- Marecek, J., Crawford, M., Popp, D. (2008). Sotsiaalse ja bioloogilise soo ning seksuaalsuse konstrueerimisest. Rmt. A. H. Eagly, A. E. Beall, R. J. Sternberg (toim). *Soopsühholoogia* (lk 192-216). Tallinn: Kirjastus Külim.
- Marzano, R. J., Marzano, J. S. & Pickering, D. J. (2003). *Classroom Management that Works: Research-based Strategies for Every Teacher*. Alexandria: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Martin, A. J. (2004). *School motivation of boys and girls: Differences of degree, differences of kind, or both?* Australian Journal of Psychology 56:3, 133-146.
DOI: 10.1080/00049530412331283363
- Mason, J. (2002). *Qualitative Researching 2nd ed.* London: Sage Publications.
- Mägi, E., Biin, H., Trasberg, K., Kruus, K. (2016). Õpetajakoolituse üliõpilaste hoiakud ja teadlikkus soolise võrdõiguslikkuse küsimuses. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education*, 4(1), 159-194. DOI:10.12697/eha.2016.4.1.06
- Paechter, C. (2007). *Being boys, being girls: learning masculinities and femininities*. Maidenhead: Open University Press.
- Papp, Ü-M. (2012). *Ärka, märka, tegutse. Käsiraamat soolise võrdõiguslikkuse seaduse normide täitmiseks ja sugupoolte aspekti arvestamiseks üldhariduskoolide õppe- ja kasvatustöös*. Tallinn: ENÜ Sihtasutus.
- Papp, Ü-M. (2016). Sooteadlikkus õpetajahariduses – mis ja milleks. Rmt. T. Kuurme, Ü. M. Papp (toim). Artiklikogumik. *Sugu ja haridus keeles ja meeles* (lk 7-31). Tallinn: ENÜ Sihtasutus.
- Papp, Ü-M., Kütt, R. (2013) *Soolise võrdõiguslikkuse teemade käsitlemine põhikooli ja gümnaasiumi ühiskonnaõpetuses. Käsiraamat õpetajatele*. Tallinn: ENÜ Sihtasutus.
- Plevyak, L. (2005). Science education and gender: The early years. In J. Koch, B. J. Irby (Ed.), *Gender and schooling in the early years* (pp.113-126). Greenwich: Information Age Publishing Inc.
- Praxis. (2016). *Soolise võrdõiguslikkuse lõimimine üld- ja kūrgharidusse*. Loetud aadressil

http://www.praxis.ee/wpcontent/uploads/2016/04/Projekti_kokkuvote_EST.pdf

Protivínský, T., Münich, D. (2018). *Gender Bias in teachers' grading: What is in the grade*. Studies in Educational Evaluation 59, 141-149. DOI: 10.1016/j.stueduc.2018.07.006

Põhikooli riiklik õppekava. (2011). RT I, 14.01.2011, 1. Loetud aadressil
<https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020>

Reedik, E. (2009). Variõppekava mõiste ja selle kujunemine. *Haridus* 3-4 (lk 21-23). Loetud aadressil: https://haridus.opleht.ee/Arhiiv/3_42009/21-23.pdf

Roots, E. M. (2016). Õpilaste ja õpetajate suhted – sooline aspekt. Rmt. T. Kuurme, Ü. M. Papp (toim). Artiklikogumik. *Sugu ja haridus keeles ja meeles* (lk 213-229). Tallinn: ENÜ Sihtasutus.

Roots, E. M., Kuurme, T., Kasemaa, G. (2013). „Loodus on meid selliseks teinud“ ehk sooline essentsialism hariduses ja kasvatuses. Papp, Ü-M (toim). Artiklikogumik: *Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks* (lk 89-110). Tallinn: ENÜ Sihtasutus.

Rungi, K. (2020). Poiste ja tüdrukute lahus õpetamine kui sootundliku pedagoogika võimalus läbi õpetajate kogemuse. Magistritöö, Tallinna Ülikool.

Sarv, E. S. (2008). *Õpetaja ja kool õpilase arengu toetajana. Õpetaja enesest ja koolist*. Tallinna Ülikooli kirjastus.

Saks, J. (2011). *Uus Kool. Visioon hariduse jätkusuutlikust strateegiast*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.

Sax, L. (2017). *Why gender matters? What parents and teachers need to know about the emerging science of sex differences*. New York: Harmony Books.

Skelton, C. (2003). *Male Primary Teachers and Perceptions of Masculinity*. Educational Review 55:2, 195-209. DOI: 10.1080/0013191032000072227

Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohlemise volinik. (2021). Loetud aadressil
<https://volinik.ee/>

Soolõime teemaleht. (2014). *Sugu ja soolisuus haridusvaldkonnas I. Üldharidus*. Loetud

aadressil <https://volinik.ee/wp-content/uploads/2020/01/1-TEEMALEHT-%C3%9Cldharidus.pdf>

Sotsiaalministeerium. (2016). Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2016. *Elanikkonna küsitlusuuringu raport*. Loetud aadressil https://enut.ee/files/soolise_vordoiguslikkuse_monitooringu_raport_2016.pdf

Sotsiaalministeerium. (2013). Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2013. Loetud aadressil https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/sooline_vo_monitooring_2013_veeb.pdf

TALIS. (2019). *Õpetajad ja koolijuhid elukestvate õppijatena. OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS 2018 tulemused 1. osa*. Loetud aadressil: https://www.innove.ee/wp-content/uploads/2020/05/talis_eesti_raporti_i_osa.pdf

Tamm, M. (2008). Koolitemperamentida õpilane koolivälises tugikeskuses. *Probleemsed poisid või vale temperament*. Rmt. M. Leino (toim). Avatud Eesti Fond ja Sotsiaalministeerium.

Tšekalina, A. A. (2006). *Soopsühholoogia*. Os-89

Valgmaa, R., & Nõmm, E. (2008). *Õpetamisest: Eesmärgist teostuseni*. AS Võru Täht.

LISA

Intervjueeritavale intervjuu ja kogu uurimuse eesmärgi tutvustus: anonüümsuse tagamine, aeg (ajaline pool); salvestamine (vajalikkus); uurija isiku tutvustus; meeldiva õhkkonna loomine (teietamine, sinatamine); sujuv üleminek küsimustele, vestlus küsimustest, küsimustele vastamine.

I. Üldandmed

1. Sugu
2. Vanus
3. Kui kaua olete õpetajana töötanud?

II. Sooline ebavõrdsus

4. Kas ja kuidas on Teie arvates sooline ebavõrdsus probleemiks ühiskonnas?
5. Kas Teid on ebavõrdsena koheldud (nt kooliajal)?
6. Kas ja kuidas on Teie arvates sooline ebavõrdsus probleemiks koolis?
7. Millised on Teie kokkupuuted õpilaste soolise ebavõrdse kohtlemisega? Tooge palun näiteid.
8. Kas poisse ja tüdrukuid koheldakse koolis erinevalt või mitte? Jah/ ei, põhjendage palun oma arvamust. Tooge näiteid.

III. Sooline võrdõiguslikkus

9. Mida tähendab Teie jaoks sooline võrdõiguslikkus?
10. Kas soolise võrdõiguslikkuse teema on käesoleval hetkel oluline? Jah/ ei, põhjendage palun oma arvamust.
11. Kuidas on oluliseks peate soolise võrdõiguslikkuse rakendamist koolis?
12. Riiklik õppekava näeb ette, et soolist võrdõiguslikkust peab järgima kõigis tegevustes. Millised on Teie teadmised ja oskused rakendada oma igapäevatoos soolist võrdõiguslikkust?
13. Mida Teie arvate, kui suurt rolli mängib õpetaja õpilaste soorollide kujundamisel?

IV. Võrdne kohtlemine

14. Kellele Teie arvates pööratakse tunnis rohkem tähelepanu, kas poistele või tüdrukutele? Põhjendage.
15. Kuidas erineb õpetajate keelekasutus, rääkides poiste ja tüdrukutega? Tooge näiteid.

16. Mida arvate väitest, et poisid ja tüdrukuid vajavad erinevaid õppemeetodeid ja õpisisu?
17. Kas Teie arvates on poiste ja tüdrukute õpistiilides erinevusi ja kui on, siis kuidas nendega arvestada?
18. Kuivõrd olulist rolli mängib Teie arvates õpilaste sugu nende küsimisel ja hindamisel? Tooge näiteid.

V. Õpetajate teadmiste ja oskuste parendamine

19. Millised arvamused ja hoiakud taastoodavad Teie arvates soolist ebavõrdsust?
20. Kuidas saaks parendada õpetajate teadlikkust soolise võrdõiguslikkuse kohta?
21. Kas Teil on olnud võimalus osaleda mõnel koolitusel, mille eesmärgiks on õppida, kuidas rakendada soolist võrdõiguslikkuse printsiipi koolis? Kui jaa, siis millistel? Kui ei, siis milliseid koolitusi sooviksite?

Tänan!